

slovenský národopis

1 | 25

VEDA, VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1977

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

Na margo druhého súboru štúdií o Hontě	3
Soňa Burlasová: Svadobné piesne z Dačovho Lomu a ich súvis s obradom	5
Viera Gašparíková: Monografické štúdium ľudovej prózy v jednej lokalite (Dačov Lom)	45
Ester Plicková: Príspevok k štúdiu ľudového divadla v montánnom regióne Hontu	77
Viera Nosáľová: Strieborné ľudové šperky v okolí Levíc	107
Jan Novotný: Řemesla a řemeslníci v Hontě v 1. polovině 19. století	126
Vojtech Korčan: Hontianska stolica v dobe osmanskej expanzie	145
Marie Majtánová — Milan Majtán: Tradičná kultúra Hontu v zrkadle súpisov pozostalostí	153

ROZHLADY

Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti (Andrej Sulitka)	163
Zasedání předsednictva MKKK (Václav Frolec)	165
Zasadanie medzinárodnej redakčnej rady diela Etnografia Slovanov (Emília Horváthová)	168

RECENZIE A REFERÁTY

BIBLIOGRAFIA

Milada Kubová: Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za rok 1974	177
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Замечания по второму собранию статей о Гонтě	3
Соња Бурласова: Свадебные песни из с. Дачов-Лом и их связь с обрядом	5
Вера Гашпарикова: Монографическое изучение народной прозы одного местонахождения (Дачов-Лом)	45
Эстер Плицкова: К изучению народного театра в горном регионе Гонта	77
Вера Носалёва: Серебряные народные украшения в окрестностях г. Левице	107
Ян Новотный: Ремёсла с ремесленники в Гонтě в первой половине 19 века	126
Войтех Корчан: Гонтянский комитат в период османской экспанзии	145
Мария Майтанова — Милан Майтан: Традиционная культура Гонта в зеркале описей наследства	153

ОБЗОРЫ

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

БИБЛИОГРАФИЯ

Милада Кубова: Библиография словачкой этнографии и фольклористики за 1974 г.	177
--	-----

slovenský národopis

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
25/1977

VEDA
VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÝ REDAKTOR
Pavol Stano

REDAKČNÁ RADA
Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec,
Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor
Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján
Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosálová,
Adam Pranda, Antonín Robek

MONOGRAFICKÉ ŠTÚDIUM LUDOVEJ PRÓZY V JEDNEJ LOKALITE (DAČOV LOM)

VIERA GAŠPARÍKOVÁ
Národopisný ústav SAV, Bratislava

1

Keby sme chceli charakterizovať dnešné folkloristické úsilie u nás, nevystačili by sme iba s výpočtom jednotlivých črt. Museli by sme uvažovať v rozmanitých reláciách, uvažovať v sústave znakov premietajúcich sa do rôznych rovín či plôch, ktoré sa často prepletajú, prekrývajú alebo spájajú. Na prvom mieste by sme pravdepodobne hovorili o rovine, do ktorej možno začleniť metodologické a teoretické otázky, akými je mnohostranný pohľad na folklórne javy zvlášť pri ich hodnotení dialektických spojov a dôsledkov filologickej (literárnovednej) a ekologickej (biologickej) povahy, ako aj vyšší nadhľad, umožňujúci rozumieť folklórnym skladbám v širšej a hlbšej perspektíve ako v okruhu obsahových typov. Na druhom mieste by sme položili akcent na problematiku interetnických vzťahov a národnej špecifickosti. Ďalej by sme uviedli rovinu súčasnosti, ktorá nám dovoľuje podchytiť stav folklóru, jeho premeny a postaviť z dnešného stanoviska do popredia aktuálne úseky staršej folklórnej tvorby, hlavne pokrokové tradície nášho ľudu. Na neposlednom mieste stoja staré a napriek tomu nové úlohy, do určitej miery opäť spolu späté v dialektickej jednote, a to alebo tematického, alebo monografického výskumu.

Dnes sa budeme zaoberať folklórno-prozaickými aspektmi monografického bádania. O tejto forme výskumu a o jeho naliehavej potrebe existuje obsiahla literatúra, týkajúca sa jednak globálne všetkých národopisných javov, jednak iba jednotlivých sfér ľudovej kultúry, a zároveň výsledky sa zhrňujú do početných regionálnych monografií.¹ Pripojíme preto len poznámky z pozícií slovesného folkloristu zameraného na ľudovú prózu. Poznámky, s ktorými v podobe téz odchádza zberateľ do terénu, ktorým teraz bola oblasť Hontu a ktoré sa spracovávali alebo niekedy novo vznikali počas tohto výskumu. Na druhej strane však tieto špecifické poznámky sa nemôžu obmedzovať samy na seba a musia prihliadať na širšie súvislosti.

Niekoľkými náznakmi sme poukázali na povahu dnešného folkloristického bádania u nás. Keby sme náznakovú charakteristiku chceli rozšíriť, museli by sme zdôrazniť úsilie o uskutočňovanie jednoty národopisného štúdia, ako sa prejavuje práve v komplexných regionálnych výskumoch. Čo platí pre ktorúkoľvek časť národopisných javov, platí i pre ústnu prózu: nemožno ju chápať izolovane, ale vždy v celku ľudovej kultúry. Ako menší celok možno posudzovať súhrn ľudovej slovesnosti a táto požiadavka sa ukázala správna konkrétne

počas terénnych výskumov v Honte, a tu najmä v zvolenej lokalite, kde sme zaznamenávali častú komunikáciu rozprávačských prejavov s prísloviami a hádankami. (V príslušnej pasáži sa o tomto kontakte ešte bližšie zmienime.)

Zameranie na regionálne ohraničený terén vôbec nemá to poslanie, aby sa zisťovali výnimočné alebo ojedinelé fakty. Taktiež v regióne sa prejavujú predovšetkým v dôsledku stále narastajúcich integračných tendencií, generalizácie. Možno teda i na príklade zvláštneho (miestneho, regionálneho) študovať všeobecné (národné, internacionálne). Tieto stránky sú práve jasne pozorovateľné vo sfére ľudovej prózy, ktorá napriek svojej spätosti s miestnym či krajovým prostredím obsahovo i formálne ďaleko prerastá úzke teritoriálne obmedzenie a ktorá už touto svojou povahou vytvára predpoklady pre zmiernené integračné pôsobenie. Táto mobilnosť ľudovej prózy uľahčuje aj nadväzovanie interetnických vzťahov zistiteľných i v Honte, vzťahov svojím spôsobom zvláštnych, a predsa zapadajúcich do všeobecnej línie, do všeobecného trendu.

Pomer všeobecného a zvláštneho sa odráža i v relácii k celému slovenskému rozprávačskému fondu, ktorý v úplnom rozsahu jeho dnešného stavu poznáme len neuspokojivo a ktorého relatívne vyčerpávajúce podchytenie sa včlení i do proponovaného archívu slovenskej ľudovej prózy, čím sa rozšíri doterajší pohľad, ako nám ho umožňuje *Súpis slovenských rozprávok* Jiřího Polívku. Budeme mať ešte príležitosť poukázať v príslušných textoch na tento materiálový prínos, či už máme na mysli témy v diele J. Polívku nezastúpené, prípadne zastúpené len nedostatočne, alebo zaujímavé variácie skôr podchytených látok a ich kombinácií.

K interpretovaniu prozaického fondu v komplexe ľudovej kultúry, k posudzovaniu vzťahu všeobecného a zvláštneho a k uznávaniu obsahového i formálneho

prínosu pre celý rozprávačský fond však nedospievame iba v súčte všetkých lokalít jedného regiónu. Východiskom tu môže byť jedna jediná lokalita, zvolená po dôkladnom uvážení, lokalita reprezentujúca celok, v ktorej výskum prebehol v uspokojivej šírke a ktorej folklórno-prozaické monografické spracovanie sa môže stať podkladom národopisnej monografie vôbec. Touto výskumnou vzorkou je po sondáži v iných lokalitách jedného regionálneho celku obec Dačov Lom v okrese Veľký Krtíš.

Naša eliminácia nie je nijako ojedinelá a v podstate sa kryje s bádateľskými pokusmi aj v zahraničí. Tieto pokusy sa ukázali ako správne, či už si pripomíname prvú nemeckú monografiu o rozprávačstve v jednom dedinskom prostredí,² alebo z poslednejších prác monografiu o lokalite transferovanej do nového kontextu v Maďarsku.³ Správne preto, že prispeli k osvetleniu troch hľadísk zhrnutých v úvode predchádzajúceho odstavca. Oprávnenosť tejto reštrikcie sa zvyrazňuje i metodickým prístupom charakteristickým pre súčasné bádanie najmä v sociológii a sociálnej psychológii, keď sa výskum obmedzuje na tzv. malé skupiny.⁴

S malou skupinou, tak ako ju chápe najmä západná veda, určite nebudeme úplne súhlasíť, najmä ak sa stierajú v tejto koncepcii triedne aspekty, avšak samo pomenovanie je prijateľné a aplikovateľné hlavne na štúdium ľudovej prózy, a tu zvlášť pri analýze rozprávačskej situácie jednej lokality. Za takúto integrálnu mikročasticu môžeme považovať líniu rozprávač – poslucháč, za trochu väčšiu časť potom okruh rozprávači – poslucháči (rozprávač – poslucháči, rozprávači – poslucháč). V tomto okruhu môže dochádzať ku kontaktu, k vzájomnému podnecovaniu, rozprávačskému „súboju“ rôznych nositeľov folklórno-prozaického podania k prerastaniu poslucháčskych pozícií do rozprá-

vačských, k vzájomnému obohacovaniu prednášaného repertoáru ap. Najzávažnejším aktérom je teda rozprávač, preto sa na neho sústreďujú v rámci lokality bádatelia v rôznych častiach Európy, napr. od posledných desaťročí minulého storočia už ruská folkloristická škola; preto aj vznikli a vznikajú nové monografie o vynikajúcich rozprávačských osobnostiach, medziiným v Nemecku, vo Švédsku, v Sovietskom zväze, v Rumunsku a Maďarsku.⁵

Náš postup na objasnenie rozprávačskej situácie v Dačovom Lome nemôže byť teda iný ako vychádzať z celého radu dobrých i menej dobrých rozprávačov a pritom prihliadať na ďalšie korešpondencie, predovšetkým na líniu rozprávač — poslucháč, a ďalej posudzovať rozprávačovú postavu v celku jeho prostredia, v celku ideového života miestneho ľudového kolektívu. Nepôjde teda ani nám len o text folklórneho podania, ale o celý kontext, bez ktorého existencia folklórno-prozaického výtvoru je nemysliteľná.

Avšak bude nás zaujímať ešte niečo viac, totiž ten faktor, ktorého sme sa úvodom taktiež dotkli a ktorý zamestnáva živo našu vedu — súčasnosť. Pozornosť na seba púta dnešný stav nie taký, aký je sám osebe, ale vo svojej procesualnej povahe, v procese zmien, ktoré charakterizujú celú našu sociálnu skutočnosť, ktoré pretvárajú život v celej našej vlasti, v mestách i na dedine, ktoré novo formujú človeka a rozmnožujú jeho záujmovú sféru i možnosti sebarealizácie. V takýchto súvislostiach dochádza aj k premenám ľudovej prózy, hoci sa tu prejavuje známa rezistentnosť folklóru, k premenám jej života i funkcie.

Pôjde teraz o to, aby sme tézovitost našich postulátov a proponovaných prístupov doplnili konkrétnou dokumentáciou, ďalšími úvahami a postrehmi a aby sme sa potom nakoniec vrátili k týmto našim slovám a pripojili zhrňujúci záver.

2

Ak sa výskum v Honte „stal aktuálnym pre celkove nedostatočnú preskúmanosť tejto oblasti“,⁶ potom plným právom možno povedať, že lokalita Dačov Lom bola vybraná správne. Keby sme na mape bývalej Hontianskej stolice vyznačovali miesta, kde sa v minulosti získavali doklady o ľudových rozprávkach, dostali by sme síce zaujímavý, ale zároveň jednostranný obraz. Pri listovaní v *Súpise slovenských rozprávok* Jiřího Polívkou zisťujeme tieto miesta zápisu, resp. zmienky o nich: Banská Štiavnica, Bátovce, Krnišov, Krupina, Sebechleby, Senohrad, Žibritov.⁷ Z tohto výpočtu vidieť, že staršie záznamy nám dávajú nahliadnúť neúplne len do časti severozápadného Hontu; z uvedených miest sa vymyká iba obec Senohrad zo severovýchodného výbežku tejto oblasti. Na prvý pohľad prekvapí, že opäť čiastočne a opäť len z toho istého úseku nášho regiónu čerpajú zápisy takzvanej Wollmanovskej akcie s týmito údajmi o proveniencii: Banská Belá, Jergištôľňa (dnes súčasť Banskej Štiavnice), Počúvadlo, Sebechleby, Sitnianska Lehôtka, Štefultov (dnes Podsitnianska), Žibritov.⁸ Avšak netreba dlho hľadať vysvetlenie, prečo zberateľov upútalo vždy niekoľko obcí zo severozápadného Hontu. Veď je to kraj, ktorého dominantu vytvára vrch Sitno, opradený povestami. Tieto povesti charakterizujú z pozícií ľudovej prózy skúmaný región, a nielen to, ďaleko prestupujú jeho hranice a stávajú sa svojím cyklom s dôrazom na podania o spiacich rytieroch celonárodnými povestami, podobne ako je to najmä v celom rade európskych národov; z nich každý sa môže pochváliť vrchom, ku ktorému sa viažu tie isté alebo príbuzné rozprávania.⁹

Nepriamo sme týmito odkazmi na predchádzajúce záznamy upozornili, že jednak zberateľsky nebol podchytený celý severozápadný úsek a že prevažná väčšina regiónu zostávala až dodnes

terra incognita. Tento záver sa týka i našej výskumnej vzorky Dačov Lom,¹⁰ susediacej na severe so zmieneným Senohradom. Jej výber bol o to oprávnenejší, že nebola zahrnutá ani do výskumnej siete *Etnografického atlasu Slovenska*, ktorý však prinesie ne jeden cenný poznatok o témach ľudových rozprávání a ich ekológií, avšak ktorý pochopiteľne nemôže zoznámiť s celými textami. Možno síce namietat o excentrickej polohe Dačovho Lomu, ležiaceho priamo pri severovýchodnej hranici bývalej Hontianskej stolice, lenže znovu toto umiestnenie dovoľuje predpokladať – a neskôršie na to podrobnejšie poukážeme – zložitejšie kontakty jednak s lokalitami tohto regiónu, jednak mimo neho, nehľadiac na to, že i Dačov Lom zaujíma z viacerých ďalších hľadísk kľúčové postavenie charakterizované v projekte komplexného monografického výskumu.¹¹

Napriek tomu všetkému nevideli sme v Dačovom Lome pre sféru ľudovej prózy pars pro toto od samého začiatku. Kým sme sa rozhodli výlučne preň, prezentovať na jeho príklade materiálove celú oblasť a predložiť tak jeden z podkladov pre neskôršie monografické a zovšeobecnujúce spracovanie, zoznámili sme sa s väčším počtom lokalít, kde sme získali množstvo zápisov ľudových rozprávání. Prv ako sme začali vlastný folkloristický výskum, navštívili sme r. 1969 všetky hlavné lokality (Banská Belá, Banská Štiavnica-Jergišťôľňa, Počúvadlo, Žibritov), odkiaľ wollmanovská akcia priniesla najviac zápisov dokumentujúcich ľudové rozprávkárstvo v Honte.¹² Účelom tohto návratného, resp. opakovaného výskumu bolo zistiť vývojové tendencie a osudy predtým zapísaných poviedok.¹³ Keď sa potom pristúpilo k vlastnému komplexnému výskumu Hontu, zamerali sme sa na tieto obce: Dačov Lom, Drážovce, Hrušov, Ladzany, Horné a Dolné Príbelce, Horné a Dolné Rykynčice, Senohrad,

Sucháň, Šipice, Záhorce a na území MLR Potvorice a Sudice.

Ak sme sa nakoniec rozhodli podať príspevok k monografickému spracovaniu na príklade prvej lokality, tak preto, že k uvedeným či naznačeným dôvodom pristupovala ešte iná okolnosť: Zoznámili sme sa tu s druhmi a typmi ľudových rozprávání, s ktorými sa možno stretnúť aj v iných lokalitách Hontu a ktoré sme tu mohli z úst dobrých rozprávkárov zapísať v rôznych variáciách, a to tak, že veľký počet zápisov dáva nahliadnúť nielen do miestnej tradície, ale hlavne do podania celého regiónu, takže Dačov Lom právom môže byť označený z rozprávačských pozícií za jeho reprezentanta.

V národopisnej regionálnej monografii sa predpokladá, že môžu byť prezentované konkrétne poznatky iba v určitom výbere, kým čiastkové a špeciálne štúdie by mali prinášať čo najviac faktografických poznatkov, na ktoré by sa monografia len odvolávala a ich už neopakovala, aby sa vyhla nadmernej dokumentácii zafažujúcej súborné spracovanie a zahmlievajúcej celkový obraz, ktorý sa má usilovať o určitý stupeň zovšeobecnenia.¹⁴ Táto požiadavka je nesporne správna, avšak pre ľudovú prózu ju možno prijať len s určitým obmedzením. Ľudová rozprávka ako fixovaný, pevný, nemenný, stabilný útvar neexistuje. Stále a stále sa opakuje a dostáva vždy odchylnú podobu podľa subjektívnych dispozícií rozprávkára i podľa objektívnych podmienok svojho života (rozprávanie pre deti, pre dospelých, pre domáceho poslucháča, cudzieho návštevníka, zberateľa ap.). Pred časom bola táto situácia veľmi názorne vystihnutá: Folkloristický výskum podlieha, obrazne povedané, rozmarom počasia – podobne ako na tej istej lúke vo vlhkom alebo suchom, chladnom alebo teplom roku vyrastú zakaždým iné a inak vyvinuté rastliny, tak ani folklorista nepozná ihneď a priamo skutoč-

nú podobu miestneho folklóru.¹⁵ Ak si uvedomíme variabilitu jednej jedinej látky i v podaní jedného jediného rozprávkára, tak je nevyhnutné, že naše štúdium musí sa vždy redukovať; často môžeme operovať len jedným variantom z celého dlhého radu a ďalej naša pozornosť nesmie byť rozptýlená na úplne všetkých aktívnych i pasívnych nositeľov prozaického fondu, nehľadiac na to, že nikdy si nemôžeme robiť nárok na absolútne vyčerpanie celého repertoáru toho-ktorého informátora. Teda i čiastkové spracovanie ľudovej rozprávačskej tradície v jednej jedinej lokalite musí byť zredukované, musí dôjsť k výberu faktov.

Tak to bolo aj v našom prípade. Rozhodli sme sa založiť náš príspevok iba na materiáli z jednej časovej fázy, získanom v jednom roku, 1971; na materiáli, pri zbere ktorého sme uplatnili len jednu z možných metód: V úsilí zachytiť vlastný, „kmeňový“ repertoár toho-ktorého rozprávkára, obmedzili sme svoje otázky na minimum, nechali sme ho spontánne rozprávať a využívali sme i stretnutia dvoch rozprávkárov alebo rozprávačských dvojíc, aby jeden druhému pripomínal témy a sužety a aby jeden druhého podnecoval, inšpiroval k prednesu určitých rozprávání. Na druhej strane sme nechceli zostať v hraniciach rozprávačského prejavu a nechali sme svojich informátorov hovoriť aj o javoch, ktoré sa z definície ústnej prózy, hoci široko chápanej, už niekedy vymykajú. Išlo nám totiž o to, aby bol zachovaný široký kontext, ktorý obklopuje ľudovú prózu, kontext, ktorý s vlastnými rozprávkami tvorí integrálny celok v chápaní rozprávkára i poslucháča. Podchytili sme teda aj rôzne stránky zvykoslovného a poverového systému, ktorý neraz obsahuje epický prvok alebo sa včleňuje v konkretizovanej podobe do ľudovej prózy; pre potencionálnu integráciu do ústnej prózy sme zaznamenali 10 ukážok výlučne zvykoslovnej a

poverovej povahy. Neobišli sme ani rôzne drobné folklórne druhy, ako napr. pranostiky (11 textov, celkove 89 pranostík) a príslovia (7 textov, celkove 9 prísloví), najmä pokiaľ sa viažu k jednotlivým rozpráváním a zovšeobecňujú ich výpovede. Podobne sme vo veľkej miere zachytili i hádanky (13 textov, celkove 78 hádaniek), ktoré rozprávkár stavia do jednej línie s vtipom alebo anekdotou, najmä keď sú ladené obscénne, a ktoré neraz svojím vysvetlením už predkladajú epické jadro. Rovnako rozprávkár na tú istú rovínu kládol aj veršové útvary (6 textov), hlavne ak sa v nich paroduje určitá situácia obdobne ako v paródiách poverových poviedok.

Avšak i keď odpočítame všetky tieto záznamy v celkovom počte 47 a okrem nich výpovede týkajúce sa ekologických aspektov ľudového rozprávania, zostáva dosť veľké množstvo zapísaných rozprávání. Máme pred sebou po prepísaní z magnetofónových pásov 520 textov a toto množstvo úplne postačí pre naše účely, zvlášť keď sa uvaží, že bádatelia i pri práci základného významu operujú s materiálom podstatne užším.¹⁶ Musíme mať pochopiteľne na pamäti, že 520 záznamov vôbec nepredstavuje rovnaké množstvo typov. Tých je samozrejme oveľa menej, lebo do celkového počtu sú zahrnuté i varianty jedného a toho istého typu (témy, látky, sužety). Eliminovať ich nemôžeme, lebo by sme značne zjednodušili celkový náčrt o miestnom rozprávkárstve, a okrem toho niekoľko variantov a niekedy dokonca i celý ich zväzok nám dovoľuje urobiť si plastickejšiu predstavu o konkrétnom type, o jeho frekvencii, jeho základnom tvare ap. Preto aj do pripojeného výberu ukážok úmyselne vedľa seba kladíme viac variantov (napr. texty č. 24a–e).

Prichádzame konečne k tomu, aby sme bližšie charakterizovali 520 zapísaných rozprávání, zhromaždených od 23 rozprávkárov, a aby sme predovšetkým predložili prehľad o ich druhovom roz-

ložení a hlavných tematických okruhoch. Celý prozaický materiál možno rozdeliť takto:

I. Rozprávky v užšom slova zmysle (rozprávky o zvieratách a vlastné rozprávky)¹⁷ a spríbuznené druhy (žánre) – 130 textov

1. <i>Rozprávky o zvieratách</i>	16
2. <i>Vlastné rozprávky</i>	31
a) čarovné	10
b) legendárne ¹⁸	18
c) novelistické	3
3. <i>Anekdoty a žarty</i> ¹⁹	83
a) humoristické rozprávania (žarty)	23
b) anekdoty a žartovné rozprávania o Cigánoch	30
c) anekdoty obscénne	9
d) anekdoty varia	13
e) prezývky a výsmešky	8

II. Povesti – 376 textov

1. <i>Povesti historické</i>	35
s tematickými okruhmi	
a) Turci, Tatári, Psohlavci	13
b) kráľ Matej (Jozef II.)	10
c) prenasledovanie za vieru	8
d) zbojníci	3
e) cholera a čierny mor	1
2. <i>Povesti miestne</i>	51
s tematickými okruhmi	
a) vznik obce a chotárnych názvov	39
b) poklady	10
c) Sitno	1
d) zakopané zvony	1
3. <i>Povesti poverové</i> (poverové rozprávania, démonologické rozprávania ap.)	
s tematickými okruhmi ²⁰	290
a) Černokňažník	13
b) čary poľovnícke, mlynárske a včelárske	14
c) čarovanie – porobenie	22
d) strigy	26
e) čarovné prostriedky	22
f) dlávenie	3
g) mŕtvy sa vracia	33

h) strašenie ²¹	39
i) svetlonos	17
j) vodenie	20
k) zmok	19
l) víly a vodné panny	8
m) podvršťa	13
n) dievča-pondelča	1
o) Lucka	5
p) vlkodlak	3
r) cholera	5
s) smrť	3
t) had – gazda	13
u) varia	4
v) paródie	7

III. Rozprávania zo života (spomienkové rozprávania) – 14 textov

Ako je známe, každé detailnejšie triedenie sa vyznačuje určitou schematickosťou a nemôže to byť inak ani v našom prípade. Nejedna miestna povesť je začleniteľná do historických povestí a obrátene, eventuálne možno uvažovať o korešpondenciách s poverovými rozprávami, ktoré zase komunikujú i s prvou kategóriou, a to predovšetkým s čarovnými rozprávkami.²² Takisto nejedno rozprávania naozaj alebo domnele skutočného príbehu by sa dalo z okruhu humoristických podaní uviesť medzi rozprávania zo života, ktorých značná časť je taktiež ladená humoristicky. Dochádza však ešte k tzv. tematickým spojom, teda k nadväzovaniu rôznych látok na seba a k ich kontaminácii či afinite. Lenže i napriek možným korektúram naše roztriedenie dovoľuje urobiť si predstavu o skladbe prozaického fondu v Dačovom Lome. Táto predstava je pochopiteľne ovplyvnená našim zmienným výskumným postupom, ako aj možnosťami vo výbere vhodných informátorov: museli sme sa uspokojiť s tými rozprávkarmi, ktorých bolo možné zastihnúť, napr. menej početne je zastúpená mladšia či stredná generácia, a tu sme sa mohli orientovať tiež zväčša na ženy a nie na mužov, čo sa potom pre-

mietlo i do druhového rázu zapísaných rozprávok (množstvo poverových podaní ap.).

Bude preto nevyhnutné bližšie sa zoznámiť teraz s tým, čo nám predstavuje východisko vlastného terénneho výskumu, teda rozprávkári. Podávame najprv ich abecedný prehľad s najdôležitejšími pasportizačnými údajmi (pokiaľ sa miesto narodenia kryje s bydliskom, uvádzame lokalitu len jedenkrát):

1. Mária Antolová, nar. 1886, Dačov Lom — 9 textov,
2. Elena Balová, nar. 1911, Dačov Lom²³ — 12 textov,
3. Zuzana Danková, nar. 1938, Dačov Lom — 12 textov,
4. Pavel Farkaš, nar. 1907, Dačov Lom — 27 textov (v našom výbere ukážky č. 10, 26),
5. Anna Farkašová, nar. 1909, Dačov Lom²⁴ — 61 textov (ukážky č. 2, 5, 11),
6. Anna Feriancová, nar. 1894, Dačov Lom — 54 textov (ukážka č. 22),
7. Pavel Fidra, nar. 1902, Dačov Lom — 27 textov (ukážky č. 7, 12, 16, 19, 23, 24b, 29),
8. Ján Guláš, nar. 1910, Dačov Lom²⁵ — 12 textov (ukážky č. 7, 22, 24),
9. Elena Gulášová, nar. 1909, Dačov Lom — 21 textov,
10. Elena Hlivárová, nar. 1901, Dačov Lom — Lazy²⁶ — 58 textov,
11. Mária Hlivárová, nar. 1895, Dačov Lom²⁷ — textov (ukážky č. 3, 4, 20),
12. Malvína Hybská, nar. 1911, Dačov Lom — 18 textov (ukážky č. 24d),
13. Štefan Hybský, nar. 1904, Pliešovce, od roku 1927 býva v Dačovom Lome — 3 texty,
14. Zuzana Králiková, nar. 1922, Dačov Lom — 1 text,
15. Anna Krátka, nar. 1904, Dačov Lom — 5 textov,
16. Ondrej Mikula, nar. 1911, Lešť, od roku 1928 býva v Dačovom Lome — 8 textov,
17. Anna Mozoľová, nar. 1908, Dačov Lom — 6 textov,

18. Anna Ratkovská, nar. 1899, Dačov Lom — 85 textov (ukážka č. 24e),

19. Juraj Ratkovský, nar. 1898, Pliešovce, od roku 1920 býva v Dačovom Lome — 1 text,

20. Juraj Šebek, nar. 1899, Dačov Lom — 30 textov (ukážky č. 5, 13, 15, 21),

21. Emília Šebeková, nar. 1910, Dačov Lom — 1 text,

22. Anna Šimáková, nar. 1921, Dačov Lom²⁸ — 52 textov (ukážka č. 8),

23. Mária Škreňová, nar. 1908, Dačov Lom — 17 textov.

Tento prehľad s niektorými dátami prirodzene nestačí. Napriek tomu všeličo naznačuje a stáva sa podkladom pre ďalšie úvahy. Nemyslíme tým natoľko na nerovnomerný pomer mužských a ženských rozprávkárov, ani na vekové rozdiely, ktoré sú vcelku irelevantné, lebo v prevažnej väčšine sa informátori rokmi narodenia od seba príliš nevzdľahujú. Závažnejší je ten-ktorý údaj o počte zapísaných skladieb. Z neho môžeme usudzovať, že všetci rozprávkári nestoja na jednej rovine. Predovšetkým sa to týka relácie pasívnych (latentných) a aktívnych (manifestných) informátorov. Ak od niektorého máme len jediný zápis alebo iba málo zápisov, znamená to, že máme do činenia s pasívnym nositeľom folklórneho podania, ktorý, ako sme zistili, nemá posluchácke zázemie alebo sa nanajvýš rozprávačsky prejavil iba za určitej mimoriadnej príležitosti. Malý počet zapísaných skladieb by mohol byť samozrejme i svedectvom, že interpret nemal čas a zberateľ ho „okupoval“ len na chvíľu; takýto prípad však počas nášho výskumu nenastal.

Na druhej strane väčší počet záznamov u toho či onoho rozprávkára, správne považovaného za aktívneho, môže viesť k nepresným záverom o jeho kvalitách: rozsiahly repertoár vzbudzuje vždy pozornosť a zvädza k domnienke, že sa stretávame s mimoriadnym, výborným rozprávkárom. Tak to naozaj môže byť, lenže vôbec nie vždy, podobne

aj v našich pomeroch. Keby sme chceli zostaviť poradie, nepostavili by sme na prvé miesto Annu Ratkovskú s 85 textami — ani inú z informátoriek, ktoré nám predniesli o niečo menej textov — ale Máriu Hlivárovú, od ktorej sme odchádzali s omnoho menšou zberateľskou žatvou.

Neváhame M. Hlivárovú označiť priamo za kľúčovú predstaviteľku miestnej tradície. S výnimkou „netradičného“ rozprávania zo života sme u nej zapísali všetky menované druhy ústnej prózy. Bez nej by náš názor o poviedkach kolujúcich v Dačovom Lome bol značne jednostranný, lebo by sa zo štruktúry prozaického fondu takmer úplne vytratili čarovné rozprávky, ktorých bola ona vo svojom rodisku a bydlisku podľa našich skúseností typickou reprezentantkou. Na rozdiel od iných rozprávačiek nekoncentrovala sa teda na poverové podania, i keď ich taktiež poznala pomerne hodne. Upútala nás ďalej svojim kultivovaným prednesom, v ktorom premyslená výstavba a starostlivo volené slovo, zapadajúce so svojou ornamentálnosťou do klasického systému folklórnej poetiky, boli sprevádzané živou, ale nie nadmernou gestikuláciou; napríklad keď rozprávala rozprávku, ktorej dala sama názov *Hadogašpar, muž môj drahý*, napodobňovala v príslušnej pasáži veľmi názorne pradenie.

Zdá sa, že rozprávania a najmä čarovné rozprávky boli pre ňu azylom, do ktorého sa utiekala v ťažkých životných chvíľach — pochádzala z chudobnej rodiny, v ktorej sa narodilo osem detí, od mladi chodievala po službách a bieda jej zostávala aj v ďalších rokoch smutným údelom. Podľa našej mienky predstavovali rozprávania integrálnu a imanentnú súčasť jej života, boli v jej pamäti stále živé a neprekvapí, že často priamo uvádzala, koľko rokov mala, keď príbeh počula alebo prežila, a že si taktiež spomínala, od koho rozprávania prevzala, najviac od matky (povesti) a od „starého

pána rectora“ (rozprávky). Pokiaľ prameňov bolo viac, udáva: „to sa hovorilo“, „tak sa to vavelo“, „tak to hovorili“, atď. O pevnom spojení s ústnou tradíciou podáva doklad jej chápanie tej či onej skladby, ktorú zväčša považovala za pravdivú, takže skutočnosť a báseň u nej splývali v jednotu a zároveň báseň jej pomáhala povznášať sa nad tvrdú realitu. Nielen teda z jej vybrúseného prejavu, ale aj z jej vzťahu k predneseným prozaickým výtvorom sa dá uzatvárať, že rada a veľa rozprávala, lenže túto domnienku sme si pri našej návšteve neoverili. Lúčili sme sa s ňou s vedomím, že sme zaregistrovali len zlomok jej repertoáru, a preto sme sa rozhodli pokračovať u nej vo výskumoch v ďalších obdobiach. K nasledujúcej schôdzke však nedošlo — rozprávkárka medzi časom zomrela. Stratili sme v nej nesporne jednu z najlepších súčasných nositeľiek slovenského prozaického folklóru, ktorá bola schopná podávať cenné informácie i o iných úsekoch duchovnej kultúry nášho ľudu.

Keby sme teraz chceli charakterizovať spomenutú A. Ratkovskú, znovu by sme museli podčiarknuť jej záujem o rozmanité druhy prozaického folklóru. Avšak mimo jej pozornosti zostáva ten druh, ktorý M. Hlivárovú výrazne vyznačoval, totiž čarovné rozprávky a v podstate to isté sa dá povedať o novelistických rozprávkach. A. Ratkovská rozprávala iba jedinú, *Soľ nad zlato* (AaTh 923), a to dokonca, ako sama priznala, podľa čítania. Namiesto toho položila váhu na iný druh, na rozprávky o zvieratách, ktorých sme práve u nej zapísali počas roku 1971 zo všetkých rozprávkárov Dačovho Lomu najviac. Avšak podľa všetkého si neoblúbila rozprávky o zvieratách akéhokoľvek ladenia, ale predovšetkým tie, ktoré majú rozmarný tón a ktoré preto možno postaviť do susedstva vlastných humoristických podaní a anekdot. Tie sú okrem historických podaní A. Ratkovskej zrej-

me najbližšie, o čom môže svedčiť aj to, že práve týmto okruhom začala svoje rozprávania. Pri počúvaní týchto látok i iných príbehov získava prítomný svedok v synkretickom útvare priaznivý dojem. Ten je značne oslabený po prepise, keď nemôže byť zaznamenaný široký kontext, vrátane mimojazykových výrazových prostriedkov, a keď zisťujeme, že do slovesnej stavby nezapustilo prenikajúci vplyv ani hojné čítanie kníh, z ktorých rozprávkárka pripomína i rozprávky alebo knižky ľudového čítania. Pre nevyvážený slovesný prejav sme z jej repertoáru vybrali jednu ukážku.

Rozsahom rozprávačského fondu možno vedľa A. Ratkovskej postaví A. Farkašová, ktorá má s ňou spoločný i akcent na humoristické podania, avšak ešte silnejší, nehľadiac na mnohé poverové rozprávania, spájajúce ostatne všetky nositeľky prozaického folklóru v Dačovom Lome. Avšak Annu Farkašová treba predovšetkým posudzovať v spojitosti s Pavlom Farkašom, jej mužom. Oba tvoria opravdivú rozprávačskú dvojicu, ktorá vystupuje spoločne, pričom sa navzájom povzbudzujú a mimovoľne si pripomínajú jednotlivé látky. Oba sa taktiež výrazne líšia od predchádzajúcich rozprávkárov. Dôležitú úlohu tu mala skutočnosť, že nemali deti, a tým bola nesporne zasiahnutá skladba a zafarbenie ich repertoárov, ktoré sa k sebe prikláňajú a medzi sebou korešpondujú. Orientácia predovšetkým na dospelého poslucháča spôsobila, že v ich kmeňových zásobniciach sú dosť početne zastúpené anekdoty obscénneho rázu. Možno hovoriť ešte aj o inej korešpondencii, a to pri údajoch o prameňoch. Oba sa totiž vyjadrujú rovnako či podobne o údajoch, odkiaľ to či ono rozprávanie poznajú. A. Farkašová: „Jedna starká to u nás vravela“, „Po týchto lazoch spomínali“, „Jeden vravel“, „Toto mi moja mama vravela“, „Ja som to tak počula“, „Hovorilo sa“, „Tu sa hovorí tak“, ap. P. Farkaš: „Takto som to po-

čul“, „Mne to starí ľudia povedali“, „Jedna starká vyprávali“ ap. Pretože počas nášho výskumu sa žena častejšie hlásila o slovo ako muž, dávame jej i v našom výbere prednosť pred ním. Ak i v skutočnosti vládne A. Farkašová rozsiahlejším repertoárom, potom P. Farkaš nahrádza svoj „nedostatok“ záujmom o inú zložku ľudovej kultúry, totiž umeleckým zmyslom pre zhotovovanie predmetov z dreva a zo slamy.

Pri upozornení na dobrých rozprávkárov nesmieme zabudnúť ešte na jednu mužskú dvojicu. Tvorí ju Juraj Šebek a Pavel Fidra. I keď je každý z nich narodený v inom storočí, delia ich od seba iba tri roky a v relatívnej rovnováhe je i rozsah a obsah ich repertoáru. Tým, že vystupujú súčasne vedľa seba (a taktiež ako priami susedia sa často stýkajú), nelíšia sa výrazne od seba ani zložením svojej rozprávačskej zásobnice. Ak začne jeden rozprávať napríklad poverový príbeh o blúdení alebo svetlone, nadviaže na neho druhý podaním tej istej témy či z toho istého tematického okruhu; podobne dochádza ku komunikácii v iných druhoch, okrem iného v príbehoch zo života alebo v historických podaniach o kráľovi Matejovi. Keby sme chceli nájsť závažnejšie rozdiely v repertoáre oboch informátorov, nesmeli by sme metódu priameho pozorovania použiť pri súčasnom pohľade na oboch zároveň, ale skúmať každého zvlášť, čím by taktiež vyniklo, ktoré čísla z fondu jedného rozprávača sú majetkom aj druhého rozprávača. Pretože však našim cieľom nebolo vystihnúť podstatných znakov v typológii oboch informátorov, ale pre čiastkovú predstavu o Dačovom Lome z nášho hľadiska zachytenie čo najväčšieho počtu prozaických útvarov v rámci rozprávačského „súboja“, bol náš zberateľský postup oprávnený. Rovnováhu medzi oboma rozprávačmi vyjadrujeme taktiež tým, že obom vymedzujeme približne rovnaký počet ukážok v našom výbere.

Hoci moderné folkloristické bádanie do popredia posúva skúmanie rozprávačských osobností a hoci sme tento trend rešpektovali i v našom príspevku, nemusíme podľa našej mienky ďalej rozvíjať upozornenie na pozoruhodnejších informátorov v Dačovom Lome, i keď by si to ešte niektorí rozsahom repertoáru a vydareným stvárnením niekoľkých príbehov zasluhovali (A. Feriancová, E. Hlivárová, A. Šimáková). Týmto obmedzením na niekoľko postáv nie je povedané, že naše charakteristiky sú kompletné, lebo predovšetkým nebol vyčerpaný ekologický kontext. Bokom zostali hlavne rozprávačské príležitosti. Uvedme aspoň tie najdôležitejšie.

Informátori, presnejšie informátorky, sa zhodujú, že sa najčastejšie rozprávalo na páračkách. Ak všeobecne za týchto okolností najviac frekventovali poverové poviedky najmä so strašidelným rázom či nádychom, tak tento druh, obľúbený preto, že sa poslucháčky „radi báli“, plnil svoju funkciu i v Dačovom Lome. Išlo tu o rozprávanie medzi ženami a pre ženy, avšak neraz prítomní bývali i muži, hlavne domáci, alebo muži sa neskôršie o poverových poviedkach dozvedali od svojich žien a sami často obohacovali ich repertoár svojimi „zážitkami“, predovšetkým z ciest do blízkeho okolia i vzdialenejšieho sveta. Okrem toho i muži si svoje „skúsenosti“ medzi sebou vymieňali a podobne ako ženy ich odovzdávali s ďalšími skladbami svojho fondu mladším pokoleniam, rovnako ako ich kedysi prijímali od svojich predkov a starších susedov. Ďalej na páračkách bývali prítomní i domáci príslušníci mladej a najmladšej generácie a v tejto reľazi, ostatne všeobecne známej, sa udržiavala a rozvíjala tradícia ako prejav kontinuity. Avšak rozprávanie nebolo jediným prameňom apercepce folklórnych podaní. Z Dačového Lomu máme správy, že sa deťom čítali rozprávkové knižky, a tak rozprávka, hlavne čarovná, bola stiahnutá

z ústnej komunikácie, prirodzene okrem výnimiek (repertoár M. Hlivárovej).

Páračky možno označiť za hlavnú rozprávačskú príležitosť v Dačovom Lome. Susedia sa prirodzene schádzali aj inokedy, hlavne na priadkach, kým priateľské posedenie bez pracovnej náplne patrilo skôr k výnimočným zjavom, podobne ako stretnutie pri slávnostných príležitostiach (svadby, krštenia). Čo sa týka priadok, tu sa správy z našej lokality rozchádzajú. Na jednej strane sa uvádza, že sa pri nich rozprávalo, inokedy sa stretávame s opačným tvrdením. Tento rozpor by bolo pochopiteľne treba ešte overovať pri ďalších výskumoch, a ak skutočne existoval, pokúsif sa ho bližšie osvetlif, napríklad skúmaním tzv. medziľudských vzťahov, zložením pracovného kolektívu, nakoľko v ňom boli zastúpení schopní rozprávači a ochotní poslucháči, čiže či mohlo dôjsť k interakcii, ap. Sám osebe takto udávaný rozpor v informáciách prekvapuje, lebo práca ľudí obvykle zblížovala, vytvárala vhodné podmienky na rozprávanie, a to počas vlastného procesu alebo pri prestávkach v práci, napríklad pri „sadení krumplí“, ako naši informátori zhodne tvrdia.

Bolo by možné hovoriť ešte o iných ekologických momentoch ľudového rozprávačstva v Dačovom Lome, taktiež o tom, aký vzťah mali rozprávači a poslucháči k prednášaným poviedkam a čo v nich videli alebo hľadali. Spomenieme ešte, ako sa hľadalo na prejavy ľudovej prózy. Zmienili sme sa, že sa nejedna látka stotožňovala so skutočnosťou, avšak nás zaujíma i ľudová terminológia. Ak informátor zoznamuje s príbehmi, ktoré sa stali dávno a ktoré nemôže potvrdif, resp. ktorým neverí, označuje ich za „povedačke“. Naproti tomu povesťiam, okrem démonologických, hovorí „poviedke“. J. Šebek povesť o Sitne, ktorú čítal, kvalifikuje dokonca ako „ľudovú poviedku“. M. Hlivárová používa i presný, dnešný folkloristický názov

„rozprávka“ (v opozitu k povestiam), keď hovorí o spomenutej výraznej časti svojho repertoáru. A. Ratkovská nazýva historiky, ktoré vyvolávali úprimný a hlasitý smiech, „blázniny“.

3

Tieto poznámky pre naše účely a pre naše ďalšie vývody stačia. Avšak vôbec nestačia naše informácie o textoch, ku ktorým sa teraz musíme ešte vrátiť. Hľadeli sme na ne z pozícií druhov či tém a zmienili sme sa o nich i z hľadiska variability. Avšak nevyhnutné je pozorovať ich aj z iných hľadísk.

Iste by bolo užitočné zastaviť sa detailnejšie pri folklórnej poetike. Ale tu nemáme vždy reprezentatívny materiál. Ako ukázal prehľad, najviac záznamov spadá do okruhu povestí, najmä poverových podaní, ktoré majú často povahu nekoncentrovaného, neuzavretého útvaru, blízkeho dennej konverzácii či komunikátu,²⁹ a pokiaľ ide o vybrúsené podania, hlavne o rozprávky (čarovné), tak by sme opakovali viac alebo menej známe poznatky. Napríklad M. Hlivárová dokonale rešpektuje úlohu čísiel, predovšetkým čísla 3 (traja synovia, trojstupňovitá výstavba textu či dejového úseku), 7 (každých sedem rokov sa otvárajú dvere, sedemročné dieťa sa dostane k pokladom) a 12 (dvanásť hadov stráži hľadaného muža). Prirodzene, prejavuje ako slovesne nadaná interpretka i zmysel pre obrazné formulácie, ako „to ako čo by oheň spálil, taká chudoba nastala“ alebo „ty vraj budeš po kostole tancovať“; v súvislosti s tým starostlivo a do podrobností, pričom nikdy neprechádza do nadmerných dimenzií, rozvíja dej, medziiným do rozprávání vkladá, ako mesiac a slnko vstávajú zo zeme ap.

Hoci folklórna poetika vždy poskytuje vďaka pole pôsobnosti, rezignujeme z ďalších príkladov, aby sme obrátili svoju pozornosť na texty ešte z inej

stránky, a tým predložili ďalšie údaje, ktoré sa do čiastkového spracovania ako jedného z podkladov pre regionálnu monografiu očakávajú a ktorými splníme podľa našej mienky i postulát manifestovaný v úvode.

Môže to vyzeráť ako formalistické, ale predsa sa dostaneme do centra problému, keď začneme pri zdanlivo vonkajších a nie dôležitých ukazovateľoch, ktoré sme z našich textov vyexcerpovali. Zistili sme, že veľká časť príbehov sa odohráva doma, v Dačovom Lome a v jeho chotári, pre ktorého časti sa do poviedok infiltrovali jednotlivé názvy, ktoré však nie je potrebné vypočítavať. Zaujímavejšie sú mená ďalších obcí, ktorých frekvenciu v podstate určuje vzdialenosť od Dačovho Lomu. Mnohé z nich spadajú do vlastného regiónu bývalej Hontianskej stolice: Antol (dnes okres Žiar nad Hronom), Banská Štiavnica (Žiar nad Hronom), Bzovík (Zvolen), Čebovce (Veľký Krtíš), Hrušov (Veľký Krtíš), Krupina (Zvolen), Lackov (Zvolen), Lišov (Zvolen), Litava (Zvolen), Plachtince (Veľký Krtíš), Príbelce (Veľký Krtíš), Sebechleby (Zvolen), Senohrad (Zvolen), Sucháň (Veľký Krtíš).

Iné obce, vstupujúce do ľudových rozprávání v Dačovom Lome, ležia už za hranicami regiónu alebo i v regiónoch vzdialenejších: Banská Bystrica (býv. Zvolenská stolica), Babiná (býv. Zvolenská stolica, dnes okr. Zvolen), Brezová (správne Suché Brezovo, Novohrad, okr. Veľký Krtíš), Budiná (Novohrad, okr. Lučenec), Detva (Zvolenská stolica, okr. Zvolen), Dolná Ves (Tekov, okr. Žiar nad Hronom), Horné Strháre (Novohrad, okr. Veľký Krtíš), Jasenie (Zvolenská stolica, okr. Banská Bystrica), pohorie, resp. vrch Javorie (Novohrad, okr. Zvolen), Kováčová (Zvolenská stolica, okr. Zvolen), Kremnička (Zvolenská stolica, časť B. Bystrice, alebo Tekov, okr. Žiar nad Hronom), Lešť, býv. lokalita pri Dačovom Lome (Novohrad, okr. Zvolen), Levice (Tekov, okr. mesto), Modrý Ka-

meň (Novohrad, okr. Veľký Krtíš), Nitra (mesto Nitra alebo Nitra nad Ipľom, Novohrad, okr. Lučenec), Pliešovce (Zvolenská stolica, okr. Zvolen), Pondelok (Gemer, okr. Rim. Sobota), Rimavská Sobota (Gemer, okr. mesto), Ružomberok (Liptov, okr. Lipt. Mikuláš), Trenčín (Trenčianska stolica, okr. mesto), Turie Pole (býv. lokalita pri Dačovom Lome, Novohrad), Zvolen (Zvolenská stolica, okr. mesto).

Zriedkavo alebo ojedinele do rozprávania zasahujú aj lokality mimo hraníc Slovenska, hoci v tomto prípade môže ísť i o kontakt so susedným regiónom, resp. v širšom rámci regiónu: Balášske Ďarmoty,³⁰ Budapešť.

Čo z toho všetkého možno usudzovať? Zjednodušene by sme povedali, že sa v názvoch lokalít prejavujú rôzne formy kontaktu. Tento kontakt bol, prirodzene, predovšetkým dôsledkom pohybu obyvateľstva. Do rozličných miest sa chodievalo na jarmok alebo na návštevu príbuzných či známych, vyhľadávala sa u nich tá či oná pomoc, medziiným proti chorobe i porobeniu atď. Tento pohyb, ako aj známosť ďalších miest, s ktorými obyvateľov Dačovho Lomu spájal spoločný historický osud, sa potom premietal do ústnych folklórnych výtvorov. Niekedy išlo o projekciu voľnú a postrádateľnú, zmienka o obci bola náhodná a v iných variantoch toho istého rozprávača sa ani neobjavila; inokedy vystupuje ako pevná súčasť rozprávania, keď príbeh je lokalizovaný práve do toho a nie iného alebo ľubovoľného miesta. Znamená to, že sa skutočne či domnele tam prihodil, alebo že bol tam úmyselne zaradený, zvlášť keď rozprávač nechce, aby bol spätý s jeho rodiskom a bydliskom a keď si chce vziať na mušku svojich blízkych alebo vzdialenejších susedov, napr. pri prezývkach a výsmeškoch, pričom spravidla nevie alebo sa zdráha prezradiť, ako sa hovorí obyvateľom Dačovho Lomu. Okrem toho odvolanie na určité miesto taktiež v nejed-

nom prípade dáva znamenie, odkiaľ tá či oná historika bola prevzatá. Netreba teda naše konštatovanie ďalej rozvádzať, ale vyvodíť z neho závery:

1. Príbehy zasadené do Dačovho Lomu dokumentujú fenomény zvláštne v úzkom a najužšom slova zmysle.

2. Príbehy odohrávajúce sa v inej časti bývalej Hontianskej stolice naznačujú interlokalitné vzťahy vo vnútri regiónu.

3. Príbehy s odkazmi na lokality mimo Hontu môžu signalizovať interregionálne vzťahy alebo integrálnu príslušnosť k celonárodnému územiu.

4. Príbehy s odkazmi na mimonárodné územie naznačujú interetnické súvislosti.

Zostávanie v okruhu Dačovho Lomu a ďalej tri skupiny kontaktov pochopiteľne nestačia pre uspokojivé načrtnutie línie *miestne – interlokalitné vo vnútri regiónu – interregionálne – interetnické*. Aby sme podali uspokojujúcu odpoveď, bolo by nevyhnutné pozrieť sa bližšie na zapísaný materiál a analyzovať ho pomocou porovnávacej metódy.

Pri tejto analýze sa ukáže, že naozaj nejeden príbeh, zvlášť keď má skutočné historické pozadie, možno plným právom označiť za miestny. Týka sa to predovšetkým niektorých historických podaní, akými sú rozprávania o vzniku Dačovho Lomu a chotárnych názvov, teda z väčšej časti miestnych povestí etymologických či vôbec etiologických. Na určenie miestnej proveniencie však nesmieme mechanicky prihliadať iba na názvy spojené s Dačovým Lomom. Niekedy názov chýba, a predsa je historika obmedzená len na územie obce, ako obyčajne v nejednom rozprávaní zo života. Okrem toho nie každý informátor považuje za nevyhnutné odvolávať sa na lokality; len tri razy ich menovala A. Šimáková, hoci jej repertoár s 52 textami patril k najrozsiahljším.

Keď na druhej strane príbeh bez lokalizácie nenájdeme nikde inde v celom

región, mimo neho, a ani nikde na celom slovenskom území, nemôžeme ho okamžite označiť za miestny výtvor. Príkladom takejto historiky je humoristické podanie Pavla Farkaša o mužovi pri spovedi, ktorý priznáva, že medzi ním a jeho ženou došlo k styku z obrátenej strany. Pre tento záznam sme nikde na Slovensku nenašli variant, avšak naša domnienka by bola prenáhlená, keby sme sujet kvalifikovali ako ojedinelý a keby sme sa ďalej spoliehali len na jeho absenciu v medzinárodnej systematike i v národných katalógoch ľudovej prózy. Nesmieme zabúdať, že tentoraz máme pred sebou jednu z obscénných historiek, ktoré vôbec boli málo zapisované a ktoré sa tiež neúplne včleňovali do súpisov či katalógov. Ak hľadáme mimo týchto súpisov a katalógov, zistíme, že úplne totožný sujet bol zapísaný pred viac než polstoročím v severovýchodných Čechách.³¹ Podobne historika „Gracias more“ (č. 10) nie je obmedzená iba na Dačov Lom. V rámci Slovenska sme ju síce nikde inde nezachytili, ale s rovnakou koncepciou, lenže v inej konkretizácii, je známa z Hornácka na juhovýchodnej Morave, pričom náš záznam je cenný, lebo spresňuje predchádzajúcu predstavu o jedinečnosti tohto typu.³²

Ak chceme, môžeme tieto dva prípady, ku ktorým by sa dali – avšak už nie v tejto štúdií – pripojiť ďalšie, označiť ako zvláštne z celoslovenského hľadiska, a predsa všeobecné. Čiže dotýkame sa tu znova otázky, ako sa na mimoriadnych javoch dá objasňovať širšia problematika. Tak to dokonca môže byť aj pri látkach, pre ktoré zatiaľ nepoznáme ďalšie varianty mimo našej obce a ktoré budeme zatiaľ pokladať za miestne, ako medziiným anekdotické podanie o Cigánke Verone, všeobecne známe v Dačovom Lome. Ak máme tento záznam začleniť, bez ťažkostí a hneď ho zaradíme medzi historiky o Cigánoch, ktoré výrazne charakterizujú tak našu lokalitu, ako

aj región i celé etnikum, pričom opäť musíme mať na zreteli rozsiahlejšie medzinárodné spoje. Okrem toho text o šušlavej Cigánke predstavuje ešte akúsi analógiu k internacionálnemu typu o šušlavých dievkach (AaTh 1457).

A môžeme ísť dokonca ďalej: I príbehy úplne výrazne miestnej proveniencie majú svoju oporu v širšom zázemí, či už máme na mysli rozprávania o vzniku dačovlomskeho chotára pripomínajúce v základnom motíve typ o vymeriavani pozemku (AaTh 2400, ukážka č. 18), alebo spoločný postup, vyrastajúci v podaniach o chotárových názvoch z princípov a koreňov ľudovej etymológie. A nielen to, dalo by sa pokračovať i pri analýze dokonca celkom ojedinelých rozprávání zo života a konštatovať rovnaké rozprávačské zásady, ktoré sú interpretovi známe a ktoré musí chtiac-nechtiac rešpektovať. Podania miestne či lepšie miestneho pôvodu sú také len z relatívneho hľadiska, ktoré pochopiteľne zreteľnejšie sa vynára vtedy, keď došlo k adaptácii alebo k prepracovaniu všeobecnejšieho sujetu v duchu lokálnej tradície.

Odkazom na konkrétne texty sme sledovali ešte iné stupne zovšeobecnenia. Taktiež príhody, najmä pokiaľ sú úmyselne zasadené do iných lokalít, nie sú obmedzené iba na tieto obce a kolujú v širšom, národnom a dokonca medzinárodnom prostredí. Zároveň však priamo v týchto obciach nemusia byť známe (alebo sa tam skrývajú podobne ako zmienené prezývky miestnych obyvateľov, či ako kocúrkovské historiky) a môžu sa tradovať všade inde ako tam. Napriek tomu niektoré sujety, napr. o banskoštiavnickom Náckovi (č. 13), možno označiť za regionálne, pretože predovšetkým v regióne, ktorý prirodzene nemožno chápať obmedzene iba v niekdajších hraniciach Hontu, majú svoje domovské právo. Takisto znak regionality je vtlačný do povestí o Sitne, hoci aj tie treba kvalifikovať v relatívnej miere, ako

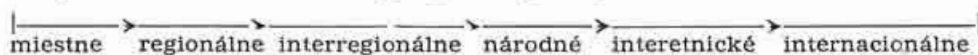
ostatne vyplýva už z nášho poukazu na medzinárodné spoje tohto cyklu.

Regionálnymi znakmi, prípadne znakmi spojujúcimi i viac regiónov, ale nie všetky, sa prirodzene vyznačujú aj také sužety, ktoré ani nemusia byť presne lokalizované a ktoré nemajú jednotnú národnú redakciu. Tu by sa dala citovať rozprávka A. Krátkej o žabe, ktorá sa odmenila žene za jej pomoc. V slovenskej tradícii vystupuje tu tiež žaba ako vodníkova žena, avšak ako prezrádza aj výskum v Honte, južné oblasti korešpondujú s maďarskou tradíciou, ktorá vodníka či jeho ženu už nepozná.³³ Tým teda – v menovanom pomere zvláštneho a všeobecného – regionálne znaky môžu prerastať svoj rámec a stávať sa dokladom interetnických vzťahov, ktoré v našom výpočte mien sú naznačené aj odvolávkami na dve lokality, na hlavné mesto Maďarska a na mesto ležiace pri hranici maďarsko-slovenskej.

Doklady o slovensko-maďarských interetnických vzťahoch nachádzame v zápisoch z Dačovho Lomu ešte v iných prípadoch. E. Hlivárová rozpráva o zbojníkoch Šišovi Pištovi a Rézešovi Pištovi. A. Farkašová v jednom zo svojich čísiel používa maďarského lexikálneho spojenia „hát, Jóži“ a A. Feriancová necháva postavu svojho príbehu pozdravovať slovensky i maďarsky. Okrem toho sa tu vynárajú aj iné interetnické súvislosti. U A. Ratkovskej sme zapísali rozprávanie o Nemkyni v čiernom oblečení s nožnicami, pričom tento obraz pripo-

mína strašidelného holiča, teda motív internacionálne rozšírený a včleňujúci sa hlavne do látky o Nebojsovi (AaTh 326). V povesti o Pohanskom vrchu pri Dačovom Lome zaznamenávame aj inú stránku interetnického charakteru ako teritoriálnu, keď sa v nej rozpráva o Turkoch a Tatároch.

Nemusíme zdôrazňovať, že štúdium interetnických vzťahov vstupuje do bádateľského okruhu zreteľnejšie až v posledných desaťročiach a že skôr sa hovorilo všeobecnejšie o internacionálnych, medzinárodných súvislostiach, ktorých súčasťou sú interetnické spoje, teda že internacionálne je nadradené interetnickému. Napriek aktuálnosti interetnického štúdia nemožno púšťať zo zreteľa onen ešte väčší medzinárodný priestor a pre objektívne i široké hodnotenie poviedkových útvarov je nevyhnutné ho priznávať a uznávať i pri porovnávacej analýze ľudovej prózy Dačovho Lomu. Kvalifikovaním internacionálneho charakteru, ktorého sme sa dotkli pri posudzovaní látok celkom alebo domnele miestnych, sa teda stupeň zovšeobecňovania zvyšuje a môže nám ho reprezentovať aj nejedna ukážka nášho výberu (pozri porovnávacie odkazy, zvlášť zaujímavá je ukážka č. 8, v známych slovenských záznamoch zatiaľ ojedinelá, ale hlásiaca sa k široko rozvetvenému typu AaTh 1565 hlavne mimo Európy). Inými slovami, vytvára sa línia ešte dlhšia, ako sme poznamenali, a možno ju vystihnúť takto:

Šípky nemusia byť zakaždým znamením, že v akomkoľvek prípade dochádza k zovšeobecneniu od miestneho až po internacionálne. Ak sme ich pripojili, teda preto, aby sme vyjadrili tendencie, ktoré sme rozoznávali na tradičnom materiáli Dačovho Lomu a ktoré stále silnejú v našej súčasnosti, keď aj ľudová próza prechádza premenami a medzi- iným usiluje o integráciu „cez znárod-

nenie“ až po „zinternacionalizovanie“.³⁴

Zároveň treba priznať, že proces zmien prebieha v Dačovom Lome podobne ako v iných lokalitách regiónu, a to akoby skryte či málo zjavne a akoby váhavo. Tento zdanlivo pomalý vývoj je determinovaný pomerne pevnými pozíciami tradičných národopisných javov celej oblasti. Hont je príťažlivý, a to v neposlednom rade rozhodlo o jeho

komplexnom výskume — taktiež preto, „že sa tu v dôsledku viacerých okolností zachovalo množstvo archaických črt v spôsobe života a v kultúre tamojšieho obyvateľstva“.³⁵

Táto skutočnosť naozaj poskytla bádateľovi veľké možnosti a odrazila sa teda tiež v naznačenej povahe a šírke zapísaného folklórne prozaického materiálu. Lenže folklór napriek svojej rezistentnosti sa vždy vyvíjal všade a za akýchkoľvek podmienok, hoci tento proces neprebíhal všade rovnako a bolo možné pozorovať „asynchronický priebeh“ a „fázový posun“.³⁶ V Dačovom Lome je tento vývoj sledovateľný, — hlavne na tradičných materiáloch, pričom tieto premeny nie sú nezaujímavé.

Všeličo možno vytušiť už z toho, že v celom rade informátorov sme našli len jednu výraznú nositeľku rozprávok v pravom zmysle slova. Nechceme samozrejme idealizovať, ani v minulosti u nás a ani inde v zahraničí nedostávala sa rozprávka, najmä čarovná z kvantitatívneho hľadiska do ústneho podania ľudu na prvé miesto, lebo vždy mal ľud potrebu sa pobaviť a zasmiať, k čomu mu dávali podnet predovšetkým krátke a veselé príbehy, prijímané ako skutočné. Avšak napriek tomu čarovná rozprávka vôbec nestála tak v ústraní ako dnes a jej súčasné postavenie v Dačovom Lome svojim spôsobom odráža všeobecnú situáciu. Naproti tomu cesta humorného podania a smerom k humornému podaniu³⁷ sa urýchľuje aj tu a prispieva stále k väčšiemu zrealneniu a sprítomneniu ústnej prózy, z ktorej sa, ako bolo práve naznačené, stráca čarovná rozprávka ako druh alebo jej čarovné črty. Pretrvávajú však početné poverové, magické znaky v množstve demonologických rozprávaní, lenže i tu sa javí obrat. Dokladajú ho okrem iného paródie poverových poviedok, hoci tieto paródie v minulosti mohli byť i počiatočným štádiom pre zrod skutočných poverových podaní. Okrem toho silnie úsilie o reálne vysvetlenie povero-

vých javov a dokonca o ich zosmiešňovanie (porov. ukážku č. 24e s predchádzajúcimi variantmi). Napriek tomu nemožno ani teraz zjednodušovať a idealizovať, lebo spoločenské bytie sa oneskoruje za vedomím. Rozprávačka A. Ratkovská napr. spomínala, že počula od rektora, čo to vlastne boli poverové svetielka, ale zároveň namieta, že prirodzený výklad nestačí „veď dnes sa páli viac ako kedysi, a keby svetielko bolo len plyn, muselo by chytiť“. Alebo i do súčasných medziľudských vzťahov vstupujú predchádzajúce predstavy a v súčasných rozprávaniach sa verí v strigy, v ich negatívne pôsobenie. Lenže to všetko je vskutku svedectvom, že proces premien vo vedomí človeka neprebíha priamočiarno, ale neraz obťažne a zložito. Hlavné smery vývoja sa však ani zdanlivým zotrvávaním na starších pozíciách nedajú zastaviť.

Podobne nová skutočnosť preniká do iných druhov, ako sme spomínali. Zásah súčasných reálií je totiž taký silný, že niekedy dochádza k absolútnej metamorfóze a vzniká vlastne príbeh úplne nový. Túto a podobnú inváziu dnešných faktov možno považovať za modernizáciu, skôr sa však hovorí o anachronizme. Anachronizmus vysvetľuje najnovšia definícia ako priestupok proti chronológii, ako prelomenie ináč jednotnej časovej roviny. K tejto definícii sa pripojuje tento dodatok: Ako anachronistické sa označuje zriedkavejšie zachovávanie dávnych znakov v novších výtvoroch určitého rozprávania a omnoho častejšie obrátene vnášanie súčasných, moderných predstáv do historického kontextu.³⁸

Takých anachronizmov nájdeme v tradičných rozprávaniach zapísaných v Dačovom Lome naozaj dosť. Pri opisovaní minulých čias sa porovnáva s dneškom a poukazuje sa na obťažnejšie životné podmienky, keď nechodili autobusy alebo vlaky, alebo keď ešte neboli vodovody, motory, traktory, družstevné maštalé a keď ešte nestál kultúrny dom.

Ak prihliadneme na všetky tieto zmeny i na možnosti ďalších transformácií a vytváraní nových hodnôt, na možnosti dnes ešte nerealizovaných alebo nami nezistených, potom možno uzavrieť, že ľudová próza v Dačovom Lome podlieha rovnakým zákonitostiam ako prozaický folklór kdekoľvek v našej vlasti, ktorá v socialistických podmienkach vytvára predpoklady pre prudké premeny života a vedomia svojich obyvateľov.

4

Symbiózou minulého a dnešného sa náš náčrt ľudového rozprávačstva v Dačovom Lome uzatvára. Keby sme sa teraz chceli vrátiť k úvodným slovám, mohli by sme si snáď dovoliť tvrdiť, že aspoň sčasti sme splnili postuláty, s ktorými sme odchádzali do nášho terénu. Zároveň sme sa usilovali uviesť naše výklady do súladu s celkovým trendom súčasnej vedy, s jej hlavnými tendenciami.

Ukázali sme, akú vhodnú lokalitu nám poskytuje v rámci výskumu bývalej Hontianskej stolice obec Dačov Lom, v minulosti zberateľsky vôbec nepodchytená. Zoznámili sme sa v hlavných črtách s materiálom, zhromaždeným v jednej výskumnej etape a pre jeho rozsah sme samozrejme nemohli postúpiť za jeho rámcovú klasifikáciu podľa druhov s upozornením na zvlášť typické a hojne frekventované tematické okruhy. Z celého radu informátorov sme ich mohli priblížiť iba šesť; pri ich charakteristikách sa, prirodzene, nekládol dôraz na biografriu, ale skôr na rozprávačskú potenciú alebo nesporné klady a

UKÁŽKY

Výber z našich zápisov ľudovej prózy v Dačovom Lome usporadúvame tak, aby aspoň čiastočne mohla vzniknúť na základe autentického informátorovho prejavu predstava o druhovej a obsahovej šírke repertoáru tejto

čiastočne sme urobili aj ich porovnanie s poukazom na spoločné a diferenčné črty. Aspoň v náznačkových sme pripojili i ďalšie poznatky ekologickej povahy.

Po tomto exkurze sme sa opäť vrátili k textom, dotkli sme sa folklórnej poetiky a najmä sme sa zamerali na aspekty až dosiaľ podľa nášho vedomia neaplikované. Vyšli sme z excerpce miestnych mien objavujúcich sa v textoch, a i keď tento východiskový bod nepovažujeme za dostačujúci, pomohol nám vytvoriť si predstavu o dialektickom vzťahu zvláštneho a všeobecného, ktorý sme ako bádateľský postulát rovnako zdôraznili v úvode. Keď sme potom pripojili ešte širšie porovnávacie pohľady, mohli sme dospieť k línii *miestne-regionálne-inter-regionálne-národné-interetnické-internacionálne*. Táto línia má zároveň procesuálny charakter a naznačuje aj vývojovú cestu súčasnej ľudovej prózy či ľudovej prózy v súčasnosti, t. j. cestu premien, ktoré sme mohli dokumentovať i na materiáli z Dačovho Lomu, vykazujúcim neraz väčšiu rezistentnosť ako prozaický folklór v iných regiónoch. Pritom naše pozorovanie sa kryje s hlavnými tendenciami premien, ako ich možno konštatovať aj inde u nás a v iných krajinách, žijúcich v obdobných podmienkach socialistickej výstavby.

Sme si vedomí toho, že v mnohých častiach sme museli prestať len pri náznakoch a že zároveň sme sa odchýlili i od tradičných postupov pri zoznamovaní s rozprávačským fondom v jednej lokalite. Avšak i tak sa snáď bude môcť náš príspevok stať podkladom pre budúcu komplexnú regionálnu monografiu.

lokality, pričom estetické hľadisko je závažným kritériom, hoci nie jediným. Predovšetkým nám išlo o to, aby sme ilustrovali naše výklady a postrehy a aby sme tým aj doložili svoje teoretické závery. Z takto formulované-

ho stanoviska vyplýva, že sme ukážky nezaradili podľa rozprávkárov, ako býva dnes zvykom v materiálových edíciách; pozri však v štúdiu pri zozname informátorov odkazy na čísla ukážok nášho výberu. Pre ľahšiu orientáciu dávame každému textu názov. Meno rozprávkára uvádzame za každou poviedkou bez pasportizačných údajov, ktoré možno nájsť v spomínanom zozname. Porovnávacie poznámky, t. j. začlenenie do národného a me-

AaTh: AARNE, A. — THOMPSON, St.: The Types of the Folktale. FFC 184, Helsinki 1961 (pretlač toho istého vydania 1964).

Krzyżanowski: KRZYŻANOWSKI, J.: Polska bajka ludowa w układzie systematycznym,

1. PÁN KOCÚRKOVSKÝ

Jeden gazda mal kocúra. A ten kocúr už bol veľmi starý.

„Ale, táto mrcha hnusná,“ vrazil „už nechce ani myši chytať!“

Tak ho gazda zobral do lesa a zanesol ho ďaleko, ďaleko do hory. No a potom si žil kocúr, chytal myši a tak sa živil kade ako. A odrazu vidí pani líšku a líška sa ho spytuje:

„A kto si ty?“

„Ja som pán Kocúrkovský a ja som tu v tejto hore kráľom.“

„Íha, a nešiel by si ty ku mne na obed?“

„No, pojdem, veľmi ťačne.“

No a išiel. Líška ho pohostila a pekne kolo neho, že či by nemohli spolu bývať, ako by im bolo dobre, líškala sa mu kade ako. No tak pán Kocúrkovský zostal tam bývať. A to sa v hore rozchýrilo, že koho má líška pri sebe, že voľáky pán kráľ Kocúrkovský býva u nej. No a prišiel tam zajac, medveď a diviak.

„Ukáž nám toho svojho spoločníka,“ hovorili líške.

„Jáj, ja toho ukiazať nemôžem, lebo to by bolo strašné, keby ten vonka vzišiel. Ten by vás naskutku roztrhal. Ale ak ho chcete vidieť, tak mu pripravte voľáku hostinu, každý niečo doneste. A on tam príde. Ale vy sa skryte, lebo ak by vás videl, ktovie čo by s vami porobil. To vy sa len zboku dívajte!“

A tak sa oni len pobrali preč a už veľkú hostinu tam spravili. Zajac doniesol kapusty, diviak doniesol mäsa, medveď zase doniesol medu a robili hostinu veľkú. Prišla líška, stála zvonku, tak okolo nej sa obšmietali. No a potom sa oni poskúvali. Medveď sa strepal na strom a líška ho tam pekne doviedla. A začal trhať z toho mäsa a mumlal si:

„Múr, múr“ a „mau, mau!“

A tí vrazil:

„Čo mrave? Či mu je to málo?“

A ten diviak bol skrytý pod tým listím a

dzinárneho kontextu, pripojujeme len vtedy, keď poviedka predstavuje variant známeho typu (známej látky) alebo keď tento typ pripomína vo viacerých ukazovateľoch. Od porovnania teda upúšťame, ak sa síce v texte objaví nejaký známy prvok, ale začlenený do deja, pre ktorý v bežnej literatúre nenachádzame oporu. Pri porovnávaní používame tieto skratky:

I—II. Wroclaw—Warszawa—Krakow 1962—1963.

Polívka: POLÍVKA, J.: Súpis slovenských rozprávok. I—V. Turč. Sv. Martin 1923—1931.

trošku sa pošúchal v tom listí. A pán Kocúrkovský zbystril sluch:

„Čo to tam zašušfalo?“

On si myslel, že je to myš a zrazu šúch, a skočil tam. A diviak sa naľakal, a utekal kade ľahšie. A medveď ten sa chytro na strome skryl, on sa za ten strom bral a spadol dolu. Lebo šak kocúr bol vrtký, raz-dva bol na strome. A tak sa diviak len skotúľal, len že sa nedolámal. No tak potom utekali, utekali všetci preč. A keď sa potom poschodili, vraveli:

„Jáj, to vrazil je strašná zver!“

Rozprávala A. Šimáková. — AaTh 103; Polívka V, 132n., porov. aj 142n.

2. VĎAČNÝ MEDVEĎ

Jedna žena išla do hory na drevo. A ako už z tej hory išla, vidí, že medveď za ňou uháňa.

„No tak“ vrazil „čo budem robiť?“

Tak si sadla tá ženička.

„No“ vrazil „ja som už v tvojej moci, neujdem ja tebe.“

No a ona sa spravila, že je zamdlieta, oči zažmúrenie mala. A keď oči otvorila, vidí, že ten medveď jej labu otrča.

„Čo vrazil chce ten medveď?“

A že mu ju potom chytila, že mu ju pohladila a vidí, že má tam zadretú triesku. Ona nemala ihlu, ale jej prišlo na rozum, že má nožik, tak mu to drevo vyťahla von. Že medveď sa tak trocha aj krčil, že ho to bolelo. No ale vrazil nič. Tak že mu to vybrala to drevo a potom videla, že medveď tajde. A ona sa pobrala, žeby ju nedohonil ten medveď. No ale keď prichádzala do dediny, tak medveď za ňou bežal.

„No ale keď mi vtedy nič nespravil, tak hádam ani teraz mi nič nespraviš. Už vrazil počkám.“

A on niesol v pysku veľký kus plástu medu, hodil jej to k nohám, voľačo vraj mrmlal a odišiel naspak do hory. A že jej nič nespravil.

Rozprávala A. Farkašová. — AaTh 156; Polívka V, 128n.

3. TRI PRINCEZNÉ a LOKTIBRADA

Bola jedna dedina a v tej dedine býval kráľ. A ten kráľ mal tri dcéry. Ako sa volali, to už neviem, ale tie dcéry sa chodili kúpať za tú dedinu na jedno veľkô kúpalisko. A naraz jedna z nich zmizla. Na druhý deň sa išli kúpať, druhá z nich zmizla, na tretí deň sa išli kúpať, všetky zmizli. Všetke tri dcéry skapali tomu kráľovi. No a králi tedy bývali dlho kráľami, kým kráľ od kráľa neumrel. Potom ten kráľ dal oŕtiahnuť celú dedinu čiernym súknom. No a išli stade traja pocestní ľudia. A prišli, ako je vždy zvykom, tí pocestní, tí ľudia, do krčmy.

„Čo je tu vraj nového, pán krčmár, pretože vraj ŕecku dedinu máte čiernym súknom oŕtiahnutú? Čo sa tu u vás porobilo?“

„Ách, moji dobrí ľudia!“

„Ej, čože, čo?“

„Keby sa to len tak stalo, žeby ste mohli niečo poradiť. Nášmu pána kráľovi vám skapali tri dcéry, všetke tri dcéry z kúpaliska. Po tri dni sa chodili kúpať, po tri, po dve, naraz jedna a všetky zmizli. Nuž čože sa tu vraví? Že vraj trihlavový drak tu chodí. Že na to kúpalisko pribehol, že ho pastier, čo ovce pásol videl, že ako schmatol jednu a odniesol ju. Na druhý deň druhú, na tretí deň tretú odniesol, no a zmizli. Tak hľadajú takého človeka, čo by sa na to podujal. Ale je už vyhlásenô po celom svete a len sa takí ľudia nenachodia.“

„Ej, pán krčmár, viete vy čo?“, jeden z tých vandrovných povie. „Viete vy čo? Chojte a ohláste nás. My traja sa na to podujímame.“

„No dobre.“

Krčmár aj tašol k tomu kráľovi a aj prišol k nemu.

„Pane kráľe, poslušne hlásim, že u mňa v hostinci sa takí traja vandrovní nachodia, že sa podujímu na tú robotu, že vaše tri dcéry vynájdu.“

„Jáj dobre, dobre,“ staručký kráľ, „dobre, dobre, došikujte ich sem!“

No tak pravda, hneď poslal koč pre nich do krčmy a už sa všetci traja ta zaviezli a jeden, taký najmladší, najsmelší poviedal:

„Nejdime všetci, idem len ja, a ja pre všetkých vyjednáam, čo budeme robiť.“

Tak ten jeden aj išol pred kráľa. Kráľ mu

rozpovedal ako sa to stálo. No a už potom poviedal:

„No, pane kráľe, nebojte sa nič. Len nám dajte nachystať dvanásť volov, žeby sme z dvanástich volov mäsa mali. A za dvanásť vriec kaše. A inše nám nič nemusíte dať. A dajte nám toľko konopí, čo si na sto siah upletieme povraz.“

To im ŕecku kráľ dal a oni už ani nevedeli, kde sa majú vybrať. Išli tak za dedinu a tam našli takú búdku samotnú. Lebo voľakedy pocestných, keď zomreli, tak ich do tej búdky dali. No a v tej búdky vtedy nikto nebol, tak do tej búdky tašli. No a už potom sa oni tam radili, že ako majú začať. Že:

„Ako si len poradíme?“

„No, nebojte sa nič,“ povie ten najmladší. „My si najprv misíme povraz upliesť.“

Tak oni už ten povraz plietli, to mäso si varili s tou kašou, najedli sa a potom jeden z nich poviedal:

„Teraz, keď je už ten povraz upletený, tak my dvaja pôjdeme a ty starší ostaneš doma variť mäso, kašu. A my pôjdeme hľadať.“

Chodili oni hore — dolu lúkami, poľami, horami, ale nikde nenašli nič. A ten najstarší, čo tú kašu varil, už ju varil, varil, a keď sa dovárala naraz zavolá ktosi nad ním:

„Hej, varíš tú kašu, varíš, ale ju ješť nebudeš!“

„Ej, ale ju ani ty nebudeš, ale ja ju budem s mojima kamarátmi!“

A potom — tak to bol Loktibrada, čo volal naňho — ten sa spustil dolu k nemu a kotlík zodvihol, prevrátil chlapa dolu a ten kotlík s tým mäsom a s tou kašou mu na brucho vylial a všetko pojedol. No a ten pravda s opareným bruchom bedákal, jajdákal, narietal. Prišli dvaja kamaráti:

„No čo je, čo je?“

Jáj, jáj, čo sa mne, kamaráti moji, prihodilo! Prišol taký a taký bradatý chlap a zavolal na mňa, že či varím tú kašu, varím, ale že ju ješť nebudem. Ale že ju von zje. Aj vám ju ta pojedol a zase len tašol skade prišol. A teraz kaša nedovarená, mäso nedovarenô, čože budete ješť?“

„No, neboj sa nič, my to ešte do rána dovaríme. Ale povraz dlhší musíme mať, ešte ho dlhší usúkame. Ani my sme dneská úspech nemali, nič sme nenašli.“

No dobre. Ale ten najmladší už vedel:

„Počkaj, ten nám pomôže, čo tú kašu zedol! No tak dneská zase“ vraj, „ty stredný ostaneš. A my ideme hľadať, čo nájdeme.“

No tak oni išli, ale nenašli nič. A keď ten to mäso už dovárал aj s kašou, zase len Loktibrada zavolal:

„Hej, varíš tú kašu, varíš, ale ju ješť nebudeš!“

„No,“ vrazil, „ale ju ani ty nebudeš!“ To bol taký smelší už ten druhý. „Ale ja ju budem jesť a ty nie! Len, vrazil, poď dolu, veď ti ja ukážem!“

Vtom sa Loktibrada spustil a zase len oparil mu brucho a kašu s mäsom zedol. No ale ten už bol taký šikovnejší, pozviechal sa hor a friško mäso nasekal do kotla, chcel zatajiť pred kamarátmi. Tak ani napoly nebolo mäso uvarenô aj s kašou a už kamaráti prišli.

„Jáj,“ vrazil, „toto mäso je veľmi tvrdô, od rána ho varím a ho dovariť nemôžem.“

„No a ty si“ vrazil „čo tu mal?“

„Ja dneska nič, ja len varím.“

„Ništ sa ti neprihodilo?“ ten najmladší, „škoda,“ vrazil, „škoda!“

Nuž ale keď v noci jajkal, brucho ho bolelo, bolo mu oparenô, no tak mu ten najmladší:

„Vravíš, že ti je nič, a prečo nám nehovoriš?“

Tak už potom voľky-nevoľky povedal:

„No aj mne sa to prihodilo, čo aj včera kamarátovi. Taký a taký bradatý tu bol a toto na mňa volal.“

„No,“ vrazil, „kamaráti moji, viete čo? Zajtra ja ostanem!“

A už zedli aj tú kašu s mäsom na večeru, čo aj dovarenô nebolo, a aj povraz ešte prisúkali a už potom tí dvaja starší, potom tašli. A tí sa smiali na tom:

„No tak my“ vrazil, „takýto silní sme si neporadili, a že by si von poradil? No,“ vrazil, „počkaj, veď ty budeš vedieť! Ty“ vrazil „budeš po kostole tancovať!“

No ten najmladší ostal a tí dvaja nič nenašli. Prišli domov, kaša uvarená, šecker mäso dobrô, mäkuškô bolo, ani brucho nebolo oparenô. Keď Loktibrada prišiel k tomu najmladšiemu, zas volal na neho, že či varí tú kašu?

„Varím. A“ vrazil, „poď sem, aj tebe z nej dám!“

No ale Loktibrada hneď zbadal a zaveľa nešol dolu. A ako tak tú bradu mal ovisnutú dolu, brat sa načiahol a mu ju odtrhol. A do kapsy schoval. No a ten kričal:

„Daj mi moju bradu!“

„Nedám ti, kým kašu s mäsom nezjeme a druhú navarím pre kamarátov a ty musíš jesť!“

A zedli aj mäso aj kašu s tým Loktibradom.

„No, už mi daj moju bradu!“

„Nedám, kým mi nepovieš, kde zmizli kráľove tri dcéry!“

No ani mu ju nedal a ani von tie dcéry nevodloval.

„Zajtra ti ju dám!“

Na druhý deň zasa prišiel ten Loktibrada a zasa len pýtal tú bradu.

„Dám ti ju, keď mi ukiažeš, kde sa kráľove tri dcéry!“

No tak potom na tretí deň sa zobral aj s ním aj s povrazom aj s kamarátmi a išli jednou lúkou defako, defako, defako. Prišli k ednému kameňu.

„No, tuto zmizli pod týmto kameňom.“ (Ale skala sa to voľakedy volalo. To len teraz kamarate volajú.) „Pod touto skalou zmizli tri kráľove dcéry. No, daj mi moju bradu, už ti viac nemám čo povedať, už nič neviem!“

„Dám ti bradu, ak mi toto zodvihneš!“

Že von nemôže skalú zodvihnúť bez brady, že nemá bez nej moc. Ale von mu ju nedal.

„Ja sa ti prekabátiť nedám, túto skalú zodvihneme spoločne!“

Tak skalú potom aj zodvihli a tam sa ukázala veľiká diera.

„No už daj mi moju bradu!“

Ale von mu ju len nedal tú bradu. A potom púšťali jedného najprv, toho najstaršieho, ale neprišiel len na kúsok do tej diery a už mykal povrazom, že:

„Ťahajte ma, ťahajte ma, tu ma páli, tu sa hadi, žaby, len ma ťahajte!“

Tak ho aj vytiahli. Dalí druhého, aj ten tak. Ten najmladší povedal:

„No, kamaráti, viete čo, vidím, že je z vás už nič. Takto spravme. Ja sa teraz spustím tanu a zatiaľ ma nevyťahnite, kým tri rázy s povrazom dobre netrhnem.“

Tak ho aj spustili na dno. No, ale čo sa nestalo! Loktibrada zase pri ňom:

„No, daj mi moju bradu!“

„Nedám, kým ma nezašikuješ, kde je najstaršia kráľova dcéra!“

Tak potom tašol, aj ho zašikoval do tej jaskyne a tam velikánsky sklenený kaštieľ bol a tá najstaršia dcéra zarmútená tam.

„Ach, človeče, kde ste sa vy tu vzali? Kde? Príde môj muž trihlavový drak domov, ten vás zje!“

„Neboj sa nič, panenka, ten mňa nezje!“

No iba keď za chvíľu zazvoní ťažký úder na dvor a padne na dvor budzogaň.

„Už sa môj muž vracia domov. Skry sa, skry sa!“

Kde sa skryl, ta sa skryl, lenže tá skryla ho voľakde pod koryto a už tam bol. A ten:

„Fúj, žena, človečina smrdí, sem ju, nak ju zjem!“

„Ale, kdeže by sa tu vzal, mužičku, človečik, veď tu ani táčik, ani živý človečik!“

No uveril jej.

„No, tak mi,“ vrazil, „ískaj v hlave!“

Tak mu ískala v hlave a ten zaťiaľ vyskočil spod toho koryta.

„Čo je to?“ otvoril oči.

„Nič, nič, mužik môj, len som ťa ukvákla, lebo si sa dneska nečesal.“

Zase aj druhý raz, tak ako zaspal, zas zbadal toho človeka.

„Čo je to?“

„Nič, nič, veď som fa len ukvákla,“ už povedala mu tá žena, „keď si sa dneská nečesal.“

A na trefom už vyskočil.

„No tu som!“

„Tak čo, dobre, keď si tu. Zmeráme si sily!“

Tak tri razy ten drak hodil do zeme toho človečika, ale von zakaždým vyskočil. Ale človečik jeho nosom do zeme, len mu tri hlavy boli a šikovnú valašku mal, hlavy mu zofal. Ale tak bol múdry, že z tých hlavou si tie jazyke vyrezal a do kapsy si ich schoval. Išol ďalej, tašol druhú dcéru oslobodiť, tú srednú. A prišol tam zase k tomu kaštielu, to už zase ešte krajší bol, prišol.

„Jój, kde sa tu, človečik, vzali, príde môj muž šesťhlavý drak domov, ten vás naskutku zje!“

„Neboj sa ništ, drahá pani, nezje ma! Mňa tvoj otec poslal k tebe!“

No tak ona ho aj pohostila, dala mu jesť. Iba keď šesťcentový budzogaň zavznie na dvore a za ním hneď prišol aj drak. No ale sa už potom ani nemohol schovať. Nuž sa schoval do pekácej peci a z tej peci už hlavou nazeral.

„No, viem, že tu máš hosta, sem ho, nak ho pohostím!“

No tak ho aj pohostil, dal mu haluške aj medenie, aj striebornie, aj chleba taký, ale von nechcel.

„Ja ništ nechcem, ja som sa doma najedol, ja nechcem ništ.“

„No, keď ty nechceš ništ, tak sa poď so mnou pasovať!“

„Dobre,“ vraj, „ale si to rozmysli! Pozri, tu sa tri jazyke z tvojho brata,“ ukiazal mu ich. „Dobre si to rozmysli!“

No že sa von nebojí.

„Keď si môjho brata zabil, môžeš aj mňa! Ale mňa nepremôžeš.“

No a potom tajšli zase ako na pôjd, ako na humno sa to volalo. Tajšli a tam sa pasovali. No aj toho draka premohol. A tomu zase, keď ho zabil, tých šesť jazykov vyrezal. A zase si ich do kapsy dal. Potom už ona bola rada, že ju vyslobodil.

„Ale, len tu čakaj, kým ja neprídem!“

No a potom išli k tomu tretímu. To už bol ten najsilnejší a najmladšia dcéra tam bola. Aj toho premohol, aj tomu jazyke vyrezal a potom ten Loktibrada prišol k nemu:

„No, keď som fa už potiaľto došikoval, tak mi daj moju bradu!“

„Nedám ti bradu, kým tieto tri dcéry nevyslobodíme hore aj mňa!“

Ale von už vedel, ten najmladší bol figliar,

že tí kamaráti voľačo by mohli s ním zle spraviť. Tak keď prišol s tými trima kráľovskými dcérami k tej jame, k tomu povrazu, tak najprv uviazal veľký kameň a ten fahali hore. Keď prišol dopoly, tak štrang rozrezali a pustili kameň dolu. Nazdali sa, že je to on. Že už ak voľačo vyslobodil, žeby oni ostali pánma a nie on. Kameň spadol dolu. Zasa prišol Loktibrada.

„Daj mi moju bradu!“

„Nedám ti, kým tieto tri dcéry nevynesieš hore!“

Tak už povraz bol krátky, už sa nedalo uviazať, aj nebol istý, že či tí dvaja voľačo hore nespraví. Tak tie tri dcéry Loktibrada potom po jednom na chrbte vynášal nahor. No a už potom zase len tú bradu pýtal. No a keď prišlo na neho, na štvrtýho, že už jeho má vyniesť, už o tých dvoch ani chýru ani slychu tam nebolo, tí s týma kráľovými dievkami išli domov. Pred kráľom sa pochválili, že ich oni vyslobodili. No ale tá najmladšia banovala za tým najmladším, lebo mu sľúbila manželstvo.

No a potom prišol Loktibrada.

„Daj mi moju bradu!“

„Dám ti, keď ma vynesieš hore!“

No ale ho nemohol vyniesť, lebo von takú silu nemal. Tak potom mu povedal:

„Vieš čo, tam na strome je orol. Ak toho orla zabiješ a dáš mi z neho mäso, keď už budem oslabovať, tak výndeme navrch.“

A keď posledný kúsok z toho orla hodil tomu Loktibradovi, tak už boli privrchu. Potom keď prišli už navrch, Loktibrada zase pýtal bradu.

„Daj mi moju bradu!“

„Dám ti tvoju bardu, ak ma zašikuješ pred kráľov dom!“

Prišli tam do tej dediny, kde ten kráľ býval, a tam už všeko veselô, vyvešanô stužkami, pierami bolo. Prišli do krčmy, tam mu potom už tú bradu dal v tej krčme a spýtal sa tento mladík toho krčmára.

„Čo tu za novota,“ vraj, „keď sa veselíte. Čo sa tu stalo?“

„Hej, takí a takí pcestní vyslobodili kráľove tri dcéry a teraz práve im je svadba.“

„A,“ vraj, „šetkie tri sa vydávajú?“

„No tie dve,“ vraj, „za tých osloboditeľov sa vydávajú a tá tretia sa vydáva za námestníka kráľa.“

No a už tá tretia bola taká smutná a toho pravdaže to mrzelo. Tak jej poslal najprv z prvého draka tri jazyky. A už to hneď vedeli, že kto to mohol. A kráľ potom povedal, že či oni nevzali tie jazyky.

„No,“ vraj, „nie, my sme sa s tým babraf nechceli.“

A zase ten posol prišiel do krčmy, že kto

to poslal. A ten zase šesť tých jazykov poslal. Zase šesť tých jazykov prišlo.

„No tuto je voľačo. Tuto je voľáka zmena,“ kráľ vraví. „Kto to poslal?“

„Taký a taký pán nadšene oblečený.“

Už sa len vyobliekal, lebo vedel, že príde aj pred kráľa. Tak potom ten druhý, ten strední poviedal:

„No,“ vraj, „možno tam aj niekto druhý bol, kde sme my boli, tak tie jazyke vyriezal a teraz nás chce oklamať. Teraz povie, že to von bol vífazom.“

Ten už badal niečo. A potom ten posol prišol do tej krčmy a poviedal:

„Pán kráľ vám odkazuje, aby ste ihneď išli do kaštieľa.“

No tak von potom išol a tých deväť jazykov ešte mal v kapse. Prišol ta.

„Ako sa,“ vraj, „opovažujete,“ kráľ na neho, „rušiť ma v takomto čase, máme veselia a vy sa opovažujete nám ešte toto posielat.“

„Áno, opovažujem sa! Došikujte vašu najmladšiu dcéru!“

A kráľ mu vynadal, nechcel ju došikovať, ale potom naostatok ju došikoval. A tá ho hneď objala a poviedala mu:

„Teraz som šťastná, teraz sa otecko už budem...“ (Ale vtedy nevolali otecko, ale apo.)

„Teraz sa budem už vydávať, lebo prišol môj osloboditeľ.“

Tak potom tých dvoch dal do väznice a tie dve dcéry si za druhých vydal a ona potom išla za toho osloboditeľa. Aj ten jej otec jej dal vystaviť zvláštny kaštieľ pri tom starom kaštieli a žijú dodnes, ak nepomreli.

Rozpráva M. Hlivárová. — AaTh 301 A (+ 300); Polívka I, 263nn, porov. aj 161nn.

4. ODKEDY SÚ HUBY

Keď Kristus Pán s Petrom chodili po zemi, vtedy bol aj Iud chudobný. Veľa takých Iudí bolo, čo len na hríboch žili. Tie si varili, piekli, vtedy ani mäso nebolo ako dnes, masť, čo všetko máme. No tak poviedal Kristus Pán Petrovi:

„Vieš ty čo? Ja budem pľuť, že by vlhko bolo a ty budeš plakať, že by ti padali slzy a tie slzy budú hríby.“

Tak išli horámi, kade išli, všade Pán Kristus pľuť, pľuť po zemi, že by vlhkosť bola a z tých slzou zasa riasli hríby, čo Peter oplakával, čo posieval. No ale aj to boli mocné. Keď ho už oči unavili, plakať sa vždy nechce, tak už potom neplakal. Tak tieto kuriatka, žltšie, tie už rastú aj na suchej pôde, kde je tak skalka. Viac na takej pôde to rastie, lebo už Peter vtedy nemal slzy. Tak od toho rastú tie ku-

riatka. No a hríby len na vlhkom rastú, to ako Kristus Pán pľuť.

Rozpráva M. Hlivárová. — AaTh 774 L; porov. Polívka IV, 48, aj 22.

5. ČERT ZVÍTAZIL NA PÁLENKE

Čert bol vyslaný za tri dni pokúšať edného človeka poriadneho a priviesť ho do pekla. Prišol, no že sa mu to podarí. Tak prišol k ednému oráčovi. Oral, a poriadny to bol chlap! Oral celý deň, sadol si, chcel si oddýchnuť, zapálil si fajku a už ako si pichol pipasáru, fajku skrútol, pritisol, pác mu tuto na fajku. No nezahrešil. No, fajka bola, aj bude! No čertovi to nevyšlo, zas len nič! Na druhý deň mu žena dala do kapsy obed. Oral, na obed išol, kde je kapsela, ale kapsela prázdna. Povedal si:

„Pánboh dal, pánboh vzal!“

Tak si nezajedol, ale zase nezahrešil. Ale čerta to škrelo. Na tretí večer príde domov, jarec pozvážal a sused ho zavolá:

„Sused, hybaj dolu!“

„Čo,“ vraj, „chceš?“

„No len hybaj!“

A že prišol.

„Na,“ vraj, „vypi to!“

Dal mu sklenku — pálenku. No a ten vypil.

„Kde si to vzal?“

Tak mu všetko ukiazal, ako to má vraj.

„A mohol by si to aj mne, že by som si aj ja navaril pálenô doma?“

„Čo by som ti,“ vraj, „nie?“

Všetcko mu poradil, všetko mu poviedal, ako sa to robí. A veru oni so ženou aj pálenku napálili doma. Tak za fajku nezahrešil, za slaninu, za chleba nezahrešil. A teraz keď tá pálenka bola napálená, viete, tak už potom zo súdka prelievali do fľaše a žene sa potrialala ruka, tak sa tá fľaša s tou pálenkou rozliala po zemi. Tak sa povadili a aj pobili za tú pálenku.

No tak čert zvíťazil už potom na pálenke.

Rozpráva J. Šebek. — Krzyżanowski 828.

6. PREČO SÚ KLASY KRATŠIE

Keď chodil Kristus po zemi, takáto verzia bola medzi Iudmi. Bolo veľa všetkého a chleba najviac, a to preto, lebo v tom čase bolo obilia ni tak ako teraz len na konci stebľa, že je klas, ale vtedy od samej zeme riastol klas a taký bol dlhý ako steblo nariastlo. No a Kristus aj s Petrom, keď išli dedinou, videli, že ako jedna žena, keď decko bolo na potrebe,

uchytila kus chleba a zadok dieťaťa utrela tým kusom chleba. A Krista Pána to vraj potom nahnevalo, tak potom spravil to, že chytil tú slamu a zošuchol všetko z toho klasu, to obilia a nenahal iba pri samom vrchu taký kúsok, že keď sú ľudia takí nevďační, že tak zneužívajú toho chleba, že ešte aj zadok utierajú dieťaťa s tým, tak, že ľuďom stačí len to, čo narastie na tom konci, na tej slame. A od tej doby je klas len taký veľký, ako ho my poznáme.

Rozprával J. Guláš. — Krzyżanowski 2635; Polívka IV, 46n.

7. O TROCH GROŠOCH

Išol po ceste pán a tam kopal cestár na ceste. A sa mu poklonil. A tak vraj:

„Koľkože zarábaš, brat môj zlatý?“

„Á,“ vraj, „koľkože zarábam, tri groše!“

„Nuž a čo s nima, vládzeš vyžiti?“

„Nuž vládzem. Edon vraciam, edon požičiam a na trefom sám žijem.“

„Nuž ale,“ vraj, „ako?“

„Nuž tak je to pán môj.“

„Nuž tak mi povedz. Vieš, ja som taký a taký.“

„Nuž tak vám to poviem“, povedal mu. „Ja mám starého otca, tomu vraciam, mám malieho syna, tomu požičiam a na trefom žijem sám. Na trefom sám žijem.“

„To je,“ vraj, „pekné od teba,“ a dal mu tri dukáty. „Ja pošlem zajtra mojich trich radcov, ale že by si im,“ vraj, „nepovedal. Ja im to zahádam a tí mi to musia povedať. Ale ty nepovedz, čo si mne povedal. Len, keď môj obraz uvidíš, potom môžeš povedať!“

Tí traja prišli a už sa ho spytovali, že ako je to. No tak a tak, že ako by si ty vládol vyžiti.

„A ja,“ vraj, „nemôžem povedať, lebo tu bol kráľ, ten mi dal peniaz a nepoviem až kým jeho obraz neuvidím.“

„My ti dáme veľa, my ti dáme troch baranov,“ povedali mu tí radcovia.

„A,“ vraj, „dobre. Z tých baranov bude dobrá večera. Hľa, budeme mať každý po jednom. Tak,“ vraj, „vám poviem. Viete, takto je to. Edon požičiam, druhý vraciam“, a povedal im to. Tí prišli ku kráľovi a povedali, čo počuli od neho. Hej, ten sa nahneval.

„Veď som ti,“ vraj, „povedal, že môžeš povedať, len keď môj obraz uvidíš!“

„Najjasnejší pán, veď vy ste mi dali svoj obraz do ruky, ľaľa,“ vraj, „vidíte. A ja som dobre ošklbal tých trich baranov!“

Rozprával P. Fídra. — AaTh 921 A + 922 B; Polívka IV, 443nn.

8. CIGÁN A NOHAVICE

Jeden Cigán prišiel do obchodu. A videl tam krásne nohavičky.

„Úch, či by som chcel tie nohaviče!“

„Nuž tak si ich,“ vraj, „vezni!“

„Keď nemám peniaze!“

„No ja ti ich dám zadarmo, keď sa v nich ani raz nepoškrabiš!“

„Aj jaj, čo by som sa poškrabol, čo by som sa poškrabol!“

No a tu sa obchodník pozvrátil, pošuškal voľačo svojmu pomocníkovi a nachytali mravcov. Tie mravce napustili do tých nohavíc a Cigánovi kázali, že by si ich obliekol. No Cigán si ich obliekol a mravce ho začali štípať. Ale on sa nesmel poškrabať, aby mu tie nohavice ostáli, tak vyskakoval:

„To mi pašuje, to mi pašuje!“

A kde ho uštiplo, ta sa plieskal.

„To mi pašuje, to mi pašuje!“

A nohavičky boli jeho.

Rozprávala A. Šimáková. — AaTh 1565.

9. AKO CIGÁN KRADOL ZEMIAKY

Cigán išiel zemiaky kraďnúť do farárovej záhrady. A pán farár ho zbadal a prišiel:

„Cigán“, vraj, „čo tu robíš?“

„Proskám ponížene“, vraj, „povíchrice ma prehodila.“

„A tie steblá čo tu robia povytrhávanie?“

„No, držal som sa ich, že by ma“, vraj, „ešte ďalej neprehodila!“

Rozprávala A. Farkašová.

10. GRACIAS MORE!

Cigán prišol do fary, lebo ho farár požiadal na rúbanie dreva. No a Cigán rúbal cez deň až do večera. No a farár prišiel k nemu a vraj:

„Gracias more!“

„Proškám ponížene, a to je čo, pán farár?“

„No to je tak, Cigán, ako by som ti dal päťdesiat korún.“

Dobre. Po nečase Cigán prišol pravdaže.

„No čo si“, vraj, „prišiel Cigán?“

„Pán farárko, ja sa chcem ženiť!“

„No dobre“, vraj, „budeš sa ženiť!“

„No, ale ja chcem, aby sa aj organovalo. Aj zvonilo. Ja chcem takýto sobáš mať!“

No dobre. Tak sa svadba aj odbavila. Potom prišol Cigán na faru na vyrovnania. Pán farár mu narátal sto dvadsaťpäť korún. A Cigán zaplatil:

„Gracias, gracias a gracias a dvadsaťpäť ko-

rún si prosím naspak! To ako by som im dal stopäťdesiat korún a dvadsaťpäť korún mi vydali naspak.“

Rozprával P. Farkaš. — Pozri pozn. 32 tejto štúdie.

11. CIGÁNČA A JAHODY

Jednej Cigánke dieťa bolo chorô. A prišla jej suseda.

„Jaj, vraj, šecko by som mu dala, čo by mu vraj duša zažiadala, len keby mi nezomrelo!“

A Cigánča počulo.

„Óšte, dade, jahody!“

„Jaj,“ vraj, „šľak by teba trafil, teraz o Vianociach“, vraj, „pýtať jahody!“

Rozprávala A. Farkašová.

12. AKO KRUPINČAN ŠIEL DO ŠTIAVNICE PREDÁVAŤ CIBULU

Išiel Krupinčan z kopanic do Štiavnice predávať cibuľu. O Krupine to vravia, že somárike, že tam veľa somárov bolo. A už išiel na tom somári, na chrbte dva košiare takto krížom cez chrbát a prišiel tam až o deviatej do Antola. A tam obyčajne bývali študenti, čo študovali na kdejakých farárov, rektorov a tí mu vravia:

„Báči, a prečo vám ten somár ide tak pomaličky?“

„Nuž, deti moje, ja by som bol rád, keby bežal, ale nechce!“

„No, vy“, vraj, „choďte do mesta a my vás tu budeme čakať, kým pôjdete nazad. Ale“, vraj, „pobeží!“

„Žeby?“

Jéj! Tak študenti boli už tam, keď báfa išol. Somárika viedol na povrázku.

„No tak“, vraj, „ujo, chcete, žeby vám ten somár bežal?“

„Ej, bol by som rád!“

„No tak mu“, vraj, „podržte ohon!“

No tak mu zodvihli chvost, potreli vitriolom a len sa vraj somár uchytil v nohe, až koše spadli z neho dou. A báči krupinský museli aj košiare nieсти na chrbte. A tak im povie:

„Ej, deti moje, keď mi ten somárik ušiel, ako ja“, vraj, „takto pomaly pôjdem, dajte aj mne trochu!“

„No tak“, vraj, „dole gate!“ a potreli aj jemu.

Krupinčan chytil košiare na plecía a v nohe. A bežal behom do Krupiny na kopanicu kde býval a kričal:

„Žena, doma je somár?“

„Ej, doma, doma!“

„No tak ho len uviaž, ja“ vraj, „musím íst na štádli a naspak, kým to vyhorí!“

Rozprával P. Fidra. — Krzyżanowski 1142.

13. AKO ŠTIAVNICKÝ ČIŽMÁR NÁCO VOPRED POTRESTAL DETI

V Štiavniku, viete, bol čižmár Náco. A ten chcel nasadiť kvočku na vajcia, že budú kurcencie. Tie predá a kúpi si prasa. A budú zabíjať. No a to sa len tak zhovárali, že ako spravia. No a veľa detí mal. A tie potom vraveli:

„Jáj, či my budeme kmásať to mäso, keď budeme zabíjať!“

A otec vzal remeň.

„Tak vy budete kmásať? To s chlebkom musíte,“ a bil ich, „lebo by ste ochoreli a mal by som s vami robotu!“

No a tak vybil deti a ešte len sliepku mali nasadiť na vajcia. A už deti bil, že budú kmásať mäso.

Rozprával J. Šebek. — Medzinárodná látka v katalógoch dosiaľ nedoložená.

14. ŽENA A SMRŤ

Muž bol chorý a žena ho už veľmi lutovala, že je chorý, že už zomrie.

„Á, radšej by som,“ vraj, „ja za teba zomrela, nak by si radšej len ty ostal!“

A potom prišiel ho kmotor pozrieť. Tak sa dohodori s tým kmotrom:

„Prídi,“ vraj, „a obleč sa za smrť, čo bude robiť!“

A vtedy mali ešte tie veľkie pece, tak on spával na peci. No a ten kmotor príde a už sa pomaly tiahla k tej posteli. A žena sa obzrie, prebudí zo spania:

„Nechoď,“ vraj, „ko mne, na peci je!“

„Hej,“ vraj, „ty takto, smrť ko mne posieľaš?!“

Rozprávala A. Farkašová. — AaTh 1354.

15. BAČA UČÍ PÁNOV JEST

Išol Matej kráľ a prišol bačovi tam na košiar — kolibu. No ale on nepovedal, kto je. No a ten bača navaril haluške s bryndzou a oškvarkami. No tak ponúkli aj jemu. Bačovi prišlo večerať, pravda, a tak aj tomu núka. No ale pravdaže kráľ Matiaš, ten nebol spokojný s tým, čo mal pred sebou, haluške

a škarke, ale len jedol a škarke bral aj spred druhých. A bača chytil lyžicu a tresol ho po ruke.

„Spred seba jedz!“

No ale, pravdaže, ten poviedal, že kto je, že von je kráľ Matej, Matiaš. Ale že:

„Ja spravím teraz enu hostinu velikú a ty na tú hostinu prídeš. A tam budú hostia — čo ja viem už akí — páni tam budú. A tam bude mäso a oni si budú vyberať z toho, no. Vidličkami, lebo už ako, už len vidličkami, ako páni. Potom“ vraj, „aj tých naučíš ako mňa!“

Tak kráľ aj spravil hostinu, zavolať všetkých tých dvoranov, tých pánov tam, aj bača prišiel ta. V širici, v krpcoch. Posadil ho kráľ medzi najväčších pánov, tak už takých, pravda. A ako im už nosili na misky mäso, pravda tí páni už si začali vyberať vidličkami. A ten chytil vidličku a rauch jedného po ruky toho pána. Vraj:

„Podám ti to!“

A kráľ Matiaš sa díval na to, pozeral, takže mu nemohol nič pán poviedať. Nuž tak aj tých naučil ako aj jeho.

Rozprával J. Šebek. — Polívka IV, 446n.

16. O ZBOJNÍKOVI HELEKOVI

Zbojník Helek? Nuž bol. Naháňali ho, chytali ho bandúri. Aj ho doháňali, lenže cez taký svah misel prejsť a už vedel, že neujde tým bandúrom, tak hodil širicu, čo mal, dol zo seba, viete, a už ako že gazda sklad obhazuje — ako sklad mal kamenia nakladenie. A tí bandúri bežia a kričia:

„Kde ten vraj je? Nebol tu,“ vraj, „Helek?“

A on im kričí:

„Ba bol, ale pošol hen za vrchy!“

Hybaj oni za ním. Tak prešol žandárom či bandúrom cez rozum.

Rozprával P. Fídra. — Na triku preoblečenia alebo zmene podoby sú založené mnohé podania o zbojníkoch i iné.

17. O DAČOVOM LOME

Počul som kedysi v dávnej dobe od môjho otca o založení obce Dačov Lom. Že vraj kdesi na Moskách, aj podnes sa to volá Mosky, aj Kapušnice volajú tam ten hon, tam kedysi v dávnej dobe bola založená obec Dačov Lom. No a Iudia preto staťe odišli, lebo vraj v jednom rade sa im chleba neupiekol a na druhom rade že im vraj kohút nekikirikal, no tak preto potom pozbierali všetko čo mali tam svoje imanie, naložili na vozy a išli

ďalej si hľadať vhodnejšie miesta na bývania. Prešli dolinu, jednu, druhú, na druhý vrch išli zasa, potom ešte ďalej do ďalšej doliny vošli práve tam pod Kútom v našom katastre. Ešte aj podnes je tam voľáka taká bukovina a tam údajne že zaviazli s týma vozma a keď už nijakovsky nevládali sa pohnúť staťe, že jeden vraj zakľal:

„Bodaj sa tu prepadlo všetko so všetkým činom aj s nami!“

No tak, že sa vraj všetce vozy aj s Iudmi prepadli a údajne na tých vozoch že viezli aj zvony, čo mali v tej dedine. No a naši Iudia verili tomu, ešte môj otec vedeli vyprávať, že niekedy tam Iudia chodili zo zvedavosti počúvať na Trojičnú nedeľu, že tie zvony údajne tam vyzváňali. Táto povesť, neviem, či bola tak rozšírená, alebo ako sa to stalo, ale dosť na tom aj to som počul, že od Levíc prišiel akýsi občan, ktorý mal nejakie tie správy o tom, že tam voľačo má byť, voľakie poklady zakopanie. No a že od Levíc sa sem dostal. A voľáka veštica mu povedala, že keď chce tie poklady nájsť, že ich nájde len za takého spôsobu, keď v noci pred Trojičnou nedeľou nareže vrbové prúta, z toho upletie chilpások a s tým chilpáskom bude vyhadzovať zem, čo kopal. No aj tam bola vykopaná tá jama. Môj otec vyprával, že dlhie, dlhie roke tam bola taká jama vykopaná a že tam bolo vraj poznať ako tie poklady tam vyhárati, že vraj takô osmuhnutô tam bolo. No dosť na tom, otec mi vyprával aj o tom, že enému majiteľovi tam krava spadla do tej jamy, tak potom zakázali z úradnej moci tú jamu. Tak dneská už ani nepoznať to miesto, kde bola tá jama vykopaná.

No toto som počul od môjho otca spomínať ešte za mojich detských čias. V tejto veci môžem dopovedať ešte, že keď som ja do školy chodil, tak sme mali enýho učiteľa a ten sa zaujímal o takie prvotnie sídliská. Nám žiakom kázal prísť do školy a priniesť motyky a išli sme práve na to miesto hľadať nejaké starožitnosti, nejaké črepiny a neviem čo ešte. Tak sme tam kopali. On sa kdesi dočítal, ale neviem z akých záznamov, že tam nejaké pozostatky po praobyvateľoch Dačov Lomu boli v katastre našej obce. No len toľko k tejto veci ešte.

Rozprával J. Guláš. — Krzyżanowski 7070 + porov. 8014; Polívka V, 288nn., najmä 265nn.

18. KDE PALA ZABILI

Tak vo veci prideľovania územia, toho priestoru, kde mali bývať dávni naši obyvatelia Dačovho Lomu, sa zachovala takáto verzia.

Raz ráno vybrali sa dvaja chlapi, jeden jednou stranou a druhý druhou stranou a obchádzali určitú časť územia takým spôsobom, že išli jeden na jednu stranu a druhý na druhú a mali sa na určitom mieste spolu zísť. A to ráno od východu slnka do západu slnka mali obísť. To bol ten priestor pre obrábanie a pre hospodárenie tých občanov. No a tak že sa stalo, že aj zo susedovie obce tak isto v ten čas obchádzali tento chotár a v jednom úseku sa stretli takí dvaja, jeden zo Sucháňa a druhý z Dačovho Lomu. A tam sa potom skrsla bitka medzi nimi, lebo Dačolomiani chceli ešte ďalej zájsť, ale sa nepustili navzájom, tak sa potom pobili a podnes sa volá to miesto Kde Paľa zabili. To je hranica chotára medzi Lačov Lomom a Sucháňom. To je v úseku, ktorý my nazývame Na polomkách. A práve pod tým vrchom, lebo to je vrch, ktorý sa volá Poloma, je taký jarok, a ten jarok tam práve hraničí, a tam sa to volá, že Kde Paľa zabili.

No hádam len toľko.

Rozprával J. Guláš. — Porov. AaTh 2400; Polívka IV, 521n.

19. ZAJAC SA HROZÍ

O tom zajacovi len toľko viem, čo som počul od našich starých ľudí.

V samom hornom dome, tam u Halgašov sa to volalo, tam mali v sude zajaca, takého poľného, mladého. Tak ho vychovali na veľkého, celkom bol veľký, no. A keď bol dorastený ten zajac, tak aj ušol. A tam, kde je cintorín, hneď za kostolom. Ale ten zajac sa tam len zdržiaval v tom okolí. Kde sa vylihol, tam aj bol.

A bol tu jeden kováč a na Štedrý deň išiel zajace hľadať, poľoval. Tak prišol aj do toho cintorína a tento zajac vyskočil. A už ako zajac, keď si sadne, obyčajne si lapkami takto utiera, prednými nôžkami si takto fúzy utiera ten zajac. No a ten poviedal, že sa mu pohrozil takto. Ale ja som vraj nič. A už zacielil a pác na zajaca! Ale zajacovi sa nič nestalo, lebo ho netrafil. Tak poviedal potom, že sa mu zajac hrozil. Ale si on len bajúze utieral. Tak on vravel pred jeho kamarátom puškárom, že čo von videl.

„V tom cintoríne sa mi zajac pohrozil a som od ľavého líca stretlil naňho, ale som ho netrafil. Ani broke,“ vraj, „spadli mi naspak do tvári.“

Rozprával P. Fidra. — Medzinárodná látka;

Polívka V, 315, porov. aj 218.

20. O POTKANOCH

Tu u nás, ešte žije ten človek, je tak starý hádam ako ja, no neviem isto, ale je starý, no, starý, už je v penzii, tak toho aj po domiech volali, čo vedel potkanov z domiech odstrániť, kde veľa potkanov bolo. No a ten vám to takto robil: Taký tuhý snop slamy ugúľali a okolo neho chodil. Napríklad recitoval:

„Desať, deväť, osem, sedem, šesť, päť, štyri, tri, dva, jedno.“

Ale pošepky a tak do tretieho rázu. A tie potkany potom za tým snopom išli. Ale veľa rázy sa tak aj stálo, ak si ten človek nedal pozor, že včas po začítaní neodišol, tak sa ich neoslobodil. A už tento istý, čo ich odháňal, tak to na krížne cesty chodievali. Tak tuto zdola našej dediny, ako sa ide do kultúrnyho domu, tam je križovatka, tam je sem cesta a aj hlavná cesta. Na taký kríž, na troje je to. No ten človek chcel vedieť, že či tie potkany z toho domu odídu. Len už keď tie z toho domu išli, to vraj šuchot, šuchot, nu, nu, nu, takô mrnčanie tie potkany robili a veľká sila ich išla. A išli do jarku, tam sa teraz maštale družstevnie, aj cez ten jarok prešli a tu dolu tým jarkom, bohvie, kde tie tašli, ten sa díval za nima. Ten, čo ich odohnal. A potom že celú noc nespál, že taký veľký strach prišol na neho. Tak od toho času sa už nikomu nedal na to najaf, že by im odohnal tie potkany. Ten nechce o nich ani ništ vravieť. Keď mu volakto potkana napomenie, tak von tak ako čo by nepočul, ako čo by nevidel, von inšie zapovie.

Rozprávala M. Hlivárová. — Kryžanowski 7099; Polívka IV, 237.

21. LUCIOVÝ STOLČEK

Ako taký šesť, sedemročný chlapec som všeličo počul. Mojej mame nebohej chodili na priadky, už ako sa to večer chodievalo, no a tam ženy spomínali, že chodili voľakedy ta hor, ako bol voľakedy Dzurík a tam bola studnica. No a že tie strige sa poschodili na tých krížnych cestách. Hej, že sa tam tie strige poschodili! No a že potom jeden robil od Lucke do Štedrýho večera stoučok za tých trinásť dní, každý večer voľačo spravil na ňom. Že mu to poradil jedon vandrovník, ale že mu aj to poradil, to vám už ale nebudem vedieť presne povedať, že aký šíp si má odrezať, či čo do roka narastie. Na ten stoučok si mal potom sadnúť na tých krížnych cestách a tým šípom obkrúžiť okolo seba, krúžok spraviť a že potom vidí tie strige.

No tak že ten aj ta šol na ten stoučok ta

sedieť, či to už ohradil aj tým šípom, či to aj spravil kruh okolo seba, a tie strige že tam do neho dobiedzali. A že ich aj poznal. Ale nesmel ich vyvodlovať, lebo by ho boli zničili.

Rozprával J. Šebek. — Medzinárodná látka; porov. Krzyżanowski 817; Polívka V, 193nn.

22. ČARODEJNÁ ZELINA VODÍ

A druhý raz som išla zase do Pliešoviec. Išla som ta hore, všetko šľak som videla. Len som ja potom na šľak prišla, no, reku, stato iste voľakto išiol, lebo čertvo pripadal sneh. No za tým šľakom som išla. Utekám, ponáhľam sa, idem a idem, až sa vám otočím, a prišla som skoro naspak skade som vyšla domov. A nevedela som, kde som.

„Ach, pre pánajána, veď som sa naspak vrátila, kde som bola!“

Taký kus cesty som obišla. Ja som mala ísť hore rovno a vyšla som na kopec a pekne okolo toho kopca som obišla dou naspak a prišla som skade som vyšla. A len keď som videla napájať susedovcov. Nič som nevravela, len som sa hanbila. Tak som utekala ta do tých Pliešoviec.

To tak hovoria, že to vraj na takú zelinu stúpi a tá potom tak mance, že nevie, že kde je.

Rozprávala A. Feriancová. — Rozprávanie založené na obecnej predstave (povere); porov. Polívka V, 323.

23. KEĎ BÁČIK KOTRUH ZOMRELI

Mlátili sme ešte s jedným a boli sme pri slame. No ale ako to už, viete, pri mlátení, nastal hurhaj, ten človek spadol a zabil sa. No a mláfačka išla ďalej. My sme mlátili a tú slamu sme rozťahovali kde ako. Už sme boli aj lační, už aj olovrant mal byť, ale nič nechodili. A ja mu poviem:

„Ta, báčik, keď sa už ten zabil, ten už nebude tú kabanicu nositi.“

Tak sme si my do tej kabanice ľahli. A už ako sa to voľakedy vravelo, vo vačku mal takie tálike klobásky, tak sme my to pojedli. A mal tam aj dohán v žačku, ako sa to povie, aj fajku. A čo bol tretí s nami, ten báčik Sekeres, to bol nočný strážnik, tak sme aj tomu dali.

„Báčik, my nefajčíme fajku, nate, veznite si toto vy! Báčikovi Kotruhovi už nenačim nič!“

Tak si to ten aj vzal. Keď išiol vám v noci vartovať, strážiť po dedine, ten dohán mal so

sebou, aj tú fajku. No ale ako sa z domu pohol, tak von išol okolo dediny, tak takú farchu vraj na chrbte niesol, že nemohol ani kročiť. Tak už voľakto tú noc vydržal a na druhý deň prišol ko mne a poviedal:

„Paľo, ja som tú fajku zal, ale ja som ti zato vraj Kotruha nosil na chrbte.“

Nuž či tak bolo, ja neviem, to len on hovoril, že tak bolo. No ale keď tú fajku zahodil, aj ten dohán, tak mu už nič nebolo. Čo ja viem, či tak bolo? No ale medzi ľuďom tak sa to hovorilo.

Rozprával P. Fidra. — Krzyżanowski 8078 + 4020.

24. NEKRSTENÉ DIEŤA V JARKU PLAČE

a) Voľakedy boli nekrstienie deti. Napríklad keď sa dievka prespala, no. Voľakedy sa to stávalo. Dneska už keď zbadajú, tak už len zosobášia skorej, múdrejší svet! A vtedy sa to stávalo, že aj to dieťa umordovala tá prespanka. A to dieťa potom jarkom plačúci chodievalo. Aj tuto pri tomto našom moste skade sa k nám ide, tak aj nie dávno, keď som z páračkou išla, od Brlášov, tak ma čakali ženy.

„Ženy čakajte, už je dvanásť hodín, bude dieťa plakať!“

Tak voľakedy ho počuli plakávať. Ale teraz už nie. Lebo to je ani nekrstenô, ani nekúpanô, takže to vraveli, že to ten duch vyvádza a to dieťa zato plače.

Rozprávala M. Hlivárová. — Porov. Krzyżanowski 4025; Polívka V, 303n.

b) Údajne takto na jar, keď sa vody, sňahe topili, tak tam v hornom konci voľaký chlapec spadol do vody, do jarku. A tá voda ho šikovala dou stadeto týmto jarkom a ono plakalo a potom sa zatopilo to dieťa. No tak potom ho už bolo počuť. A títo starí ľudia vraveli:

„Jáj, už dieťa zase plakalo po jarku!“

Nuž ale, my sme to potom aj využívali, takto chlapčiskovia, že dieťa plače a strašili sme my ľudí. A ja tu už bývam päťdesiat rokov, ale ja som veru nikdá nepočul žiadno dieťa plakať.

Rozprával P. Fidra.

c) Hovorilo sa, že v našom jarku chodí vraj také dieťa, že čo plakáva. No a ja som slúžila vtedy a spávala som doma. No a ja som misela v noci tajst. A ja moju mamu zobudím vraj:

„Poďte so mnou, reku, tam, ja sa bojím!“

„Ale veď len, vraj, choď, veď je vinno, mesiačik svieti, aha, už je ráno!“

No a ja:

„Veď už len poďte, je aj ráno, ale ja sa aj tak bojím!“

No a ja som ani do záchodu nešla, lebo som sa bála. Mala som tak eno pätnásť, šesťnásť rokov. No tak som sa len tak. Mali sme hnoja, ako čo je hnojisko. Už som tam kľačala a počúvam, reku, voľakto spieva. No ale ďalej som počula už škriekotať tak ako keď malé dieťa plače. A to bolo ďalej, ale potom bližšie, to som ho zas lepšie počula. A tu taká ena studňa jest, počula som ako voda sčlapotala a vyziaklo, to tak ako keď malô dieťa plače. A ja som sa vychytila a mame som:

„Skorej idite, lebo jačí!“

„Čo, vraj, jačí? Veď aj ja, vraj, počúvam, aká nôta to zavčas rána, kto si to vyspevuje?“

Ale sme my už potom nečakali, ale sme my už potom skoro do chyži, lebo to po potoku jačalo. Malô dieťa že tam voľáka hodila do jarku. No potom jačalo.

Rozprávala A. Farkašová.

d) Vraveli, že v jarku dieťa plakávalo, ale ja som to nepočula nikdy. Tu medzi Horným Dačov Lomom, voľakedy to bol Horný Dačov Lom, taká záhrada jesto, takie priestranstvo, tak že tam o polnoci plakávalo voľáko dieťa. Že to viacej tak počuli. Ale ja neviem, ja som to nepočula nikdy.

Rozprávala M. Hybská.

e) Keď sa chodievalo na priadky, jeden figliar, slúžil tuto zdola Rybárovci, volali sa Potočný. Ten si zarezal husacie piera a robil:

„Bu-bu-bu-bu!“

To robil a tak po jarku chodil. A vpravievali:

„Jajajjáj, zase dieťa plače! Zase dieťa plače tým jarkom!“

Ale ten ich len tak strašil. Ale potom už prišli na to. A ženy si aj uši zapchávali, čo sa tak báli.

Rozprávala A. Ratkovská.

25. ZAKLIATI SVADOBNÍCI NA MACOCHE

Tu za Lešťou sa volá Macoche ten vrch. Tam sa jedna dievka vydávala a že ju maf nechcela tam dať, kde sa ona vydávala. A keď išla, že ju zakliala:

„Keď prídete, vraj, na vrch, na Macochu, že by ste sa, vraj, tam prepadli!“

No a že sa tí tam aj prepadli na tej Ma-

coche. Ná že potom zaveľa rokov išol, išol edon tovariš do mlyna, že ho poslali. No tak že už prišol tam a že naraz počuje peknú muziku. Čaká vraj a tá muzika prišla. Že sa dali potom do tanca a že vraj on taký rozohriaty prišiel do toho mlyna.

„A, vraj, čo ti je?“

„Ja som sa, vraj, tak vytancoval, taká krásna muzika, vraj, bola!“

A že si von potom húta, vraj, akí tí ľudia boli bosí, ako voľakedy, veď tí ani obuv na nohách nemali a s muzikou veľmi peknou išli. A že potom zmizli. Ale že sa vytancoval dobre do vôle.

Rozprávala A. Farkašová. — Porov. Krzyżanowski 7070; porov. Polívka V, 288nn, aj 321.

26. HANDRÁR A ZMOK

Voľakedy, my sme to ešte pamietali, skupúvali po dedine handry. No tak aj edon, poviedalo sa to handrár, vraj pokúpil a išol už domov, tahor dolinou popri potokoch. Večer padal. A zmok na neho:

„Jano, kde budeme nocovať?“

A zas po chvíli zavolá:

„Čo budeme večerať?“

A von sa len obzerá, čo to vraj, a hlas len:

„Jano, kde budeme nocovať?“

A už si len pomyslel, ej, hej, ho ho, namôjdušu hriešnu, bodaj s tebou! Prišol ku takej hlbokkej vode rutil batoh a pác do vody. Bol tam veľký vrch, ale bežal s celou silou a keď prišol tahor na vrch, zastal, vydýchol si. A tu za ním:

„Ech, chuť, pane, ale sme bežali!“

Rozprával P. Farkaš. — Medzinárodná látka; Polívka V, 158.

27. DIEVČA — PONDELČA

Voľakedy za starých čias gazdiné pekávali chleba, a to už do slnka vstávania museli vybrať chleba z pece, lebo veď bolo treba do roboty tajst. No tak, keď gazdiná piekla v pondelok — to sa pridalo dávno pred sto rokma jednej gazdinej u nás, že piekla v pondelok chleba. A tam prišlo pred pec, keď v peci horelo, dievča, strapatô, umočenô.

„Ja som dievča — pondelča, prišla som si pre lepenca!“

No a potom tá gazdiná čo nevykonala? Vzala kúsok chleba, z toho cesta odtrhla a vrhla ho do peci. To sa upieklo, hodila mu ho, a to dievčatko to vzalo.

A už potom ženy nikdy, nikdy nepekávali v pondelok na svitaní. Už len, ak v pondelok, tak len poobede, ale nikdá nie na svitaní. Lebo sa báli, že to dievča — pondelča tam príde. No aj tak sa stalo, že gazdiná keď ten chleba piekla, naľakala sa, keď prišlo k nej to dievča, tak aj cesto prekyslo, aj v peci jej pohorelo, čo od ľaku nemohla robiť. Tak potom už v pondelok nepekávali.

Rozprávala M. Hlivárová.

28. O VLKODLAKOVI

Jedna žena s mužom hrabali seno na lúki. Na veľkú kopy ho kládli a že ona bola hor na kope. A von odišol a dal jej hrable do ruky:

„A ty ma, vraj, túto čakaj na tejto kope!“

No on odišol a pribehol k nej vlk. A ona s tými hrablami že sa oháňala. Že tak ju dotrhal, že mala sukňu celú dotrhanú. No a ona že sa s tými hrablami bránila. No a že už potom ten vlk naveľa odbehol a ona vraj celá bola ustráchaná, keď jej muž prišol naspak.

„A čo ti je, čo sa ti stalo?“

„Já, vraj, keď si odišol, tu prišol edon vlk a dobre že ma nerozdriapal.“

A von sa zasmial a videla mu medzi zubami z jej sukne štramporec.

POZNÁMKY

¹ Porov. aspoň materiály z celoštátnej konferencie Národopisnej spoločnosti československej o regionálnych národopisných monografiách. Slov. Národop., 16, 1968, s. 560—640.

² BRINKMANN, O.: Das Erzählen in einer Dorfgemeinschaft. Münster i. W. 1933.

³ DÉGH, L.: Märchen und Erzählgemeinschaft. Berlin 1962.

⁴ HOMANS, G. C.: Theorie der sozialen Gruppe, 5. vyd. Köln-Opladen 1970.

⁵ Pripomeňme obdobné práce u nás, a to dve monografie o sliezskych rozprávkároch: SATKE, A.: Hlučinský pohádkář Jozef Smolka. Ostrava 1958. — KADŁUBIEC, K. D.: Gawędziarz cieszyński Józef Jeżowicz. Ostrava 1973.

⁶ BOTÍK, J.: Monografické štúdium oblasti ako metóda. (Na margo výskumu v Honte.) Slov. Národop., 22, 1974, s. 177.

⁷ Neúplný prehľad s nepresnou citáciou pri naša POLÍVKA, J.: Ukazovateľ vlastných mien (miestnych). In: Súpis slovenských rozprávok. V. Turč. Sv. Martin 1931, s. 416—421.

⁸ Materiály z týchto miest sú uložené v Archíve Národopisného ústavu SAV a všetky tieto lokality sú taktiež zastúpené v trojväzkovej antológii Slovenské ľudové rozprávky, a to pod č. 105—123.

⁹ THOMPSON, St.: Motif-Index of Folk-Literature II. Bloomington. Copenhagen 1956, motív D 1960, 2.

„Ná, vraj, veď si to hádam ty bol!“

No ale už potom vraj sa už nikdá nepremenil zato, že už ona zbadala, že to bol von.

Rozprávala A. Farkašová. — Krzyżanowski 4005; Polívka IV, 215.

29. STÁVKA O KRÍŽ Z CINTORÍNA

Jeden na Sucháni sa stavil o liter páleného, že von donesie do krčmy kríž. No keď donesieš, donesieš. Tak šol na cintorín. Ale že ho aj zanesie potom ta nazad. No tak potom on tašol do cintorína a kríž doniesol do krčmy.

„No, tu je, vraj!“

A už sa aj pilo. Teraz mu ale prichodilo aj tájsť s tým krížom. Ale už bola taká stávka, tak musel tájsť. Lebo druhí dávali pozor, že či ide na ten cintorín. A keď vraj prišol tam do cintorína, tak už hľadal tú diery skade kríž vyťahol, ale ako bol zohnutý, nielen kríž, ale aj plášť do tej diery s tým krížom ta nuká zatisol. A už sa obrátil, že tájde het, ale to ho držalo, nepustilo, tak vraj od strachu tam zomrel. Ak by tí ľudia neboli tam bývali, tak by bol ostaný tam v cintoríne.

Rozprával P. Fidra. — Medzinárodne rozšírená paródia poverovej poviedky.

¹⁰ K miestu sa čiastočne vzťahuje, avšak nie z folkloristického hľadiska, článok SLÁVIKA, J.: Pohanský vrch. Čas. Muz. slov. Spoloč., 4, 1901, s. 73—75.

¹¹ BOTÍK, J.: c. p.; podrobnejšie v jeho referáte Perspektívy spracovania regionálnych národopisných monografií na Slovensku, s. 580—581.

¹² Bokom zostala len obec Podsitnianska-Štefultov a Sitnianska Lehôtka, z ktorých sú len dva záznamy, oba zaradené do cit. trojväzkovej antológie (č. 110 a 119).

¹³ Výsledky tohto návratného (opakovaného) výskumu zhrnuté v štúdiu GAŠPARÍKOVEJ, V.: Slovenská rozprávka v ľudovom podaní. In: Slovenské ľudové rozprávky IV (pripravené do tlače). — Ďalej pozri príspevky TEJ ISTEJ: Zo života slovenskej prozaickej tradície v súčasnosti. In: Problemi na blgarskija folklor. Sofia 1972, s. 53—59. — Príspevok k poznávaniu súčasného stavu ľudových rozprávok. Slov. Národop., 20, 1972, s. 403—416. — Pohľad do hontianskej rozprávkovej pokladnice. Romboid, 1973, č. 3, s. 38—41; č. 4, s. 23—24; č. 5, s. 58—59; č. 6, s. 43—44.

¹⁴ Pozri pozn. 6, s. 178—179.

¹⁵ KLÍMOVÁ, D.: Poznámky slovesného folkloristy k metodě národopisné monografie. Slov. Národop., 16, 1968, s. 629.

¹⁶ Napr. V. J. Propp, založil svoju Morfológiu skazki na sto čarovných rozprávkach

zo zbierky A. N. Afanasjeva, ktoré predstavujú „viac ako dostatočný materiál“. PROPP, V. J.: *Morfologia rozprávky*. Bratislava 1971, s. 33.

¹⁷ Kategóriu I určíme v podstate podľa rozdelenia v medzinárodnom katalógu AARNE, A.—THOMPSON, St.: *The Types of the Folktale*. FFC 184, Helsinki 1961, prelač 1964; ďalej citujeme skráteno: AaTh. Termín rozprávka v užšom slova zmysle používame preto, že samo pomenovanie sa u nás ešte dnes kladie ako synonymum pre ľudovú prózu vôbec.

¹⁸ Sem zaraďujeme i legendárne rozprávania etiologického rázu, ktoré sa obyčajne vyčleňujú zvlášť, porov. KRZYŻANOWSKI, J.: *Polska bajka ludowa w układzie systematycznym I—II*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1962—1963, typy 2441—2999. Ďalej citujeme skráteno: Krzyżanowski.

¹⁹ Povaha zapísaného materiálu nás núti nepriať vnútorné začlenenie podľa systému AaTh, v ktorom by sa napr. rozplynul aj pre slovenské pomery veľmi príznačný cyklus o Cigánoch a z ktorého by vypadla skupina prezývok, hoci len voľne priraditeľná k humoristickým prozaickým podaniam.

²⁰ Prehľad je usporiadaný v podstate podľa KLÍMOVEJ-RYCHNOVEJ, D.: *Návrh hesláře českých pověrečných povídek*. Slov. Národop., 11, 1963, s. 467—475.

²¹ Pri dominujúcom obraze strašiacoho revenanta sú sem a nie do predchádzajúcej skupiny zahrnuté aj príslušné sujety a ich varianty.

²² Mnohé poverové rozprávania kládol medzi rozprávky najmä čarovní J. Krzyżanowski vo svojom citovanom katológu, hlavne do jeho nového vydania (1947). Stith Thompson kritizoval toto metodické stanovisko (*Fifty Years of Folktale Indexing*. In: *Humaniora*. New York 1960, s. 53—54). Avšak sám neraz postupoval obdobne, ako upozornil Krzyżanowski

v úvode k svojej systematike (I, s. 21) a ako o tom najlepšie svedectvo poskytuje ponechanie problematického zaradenia typu o Lenore pod číslo 465.

²³ Rozprávačku medzi svojimi informátormi uvádza HORVÁTHOVÁ, E.: *K svadobným zvykom troch hontianskych obcí*. Slov. Národop., 22, 1974, s. 318.

²⁴ Pozri tamtiež, s. 302.

²⁵ Tamtiež, s. 309, 317, 318.

²⁶ Tamtiež, s. 303, 307, 315.

²⁷ Tamtiež, s. 302, 307.

²⁸ Tamtiež, s. 306, 308, 313, 318.

²⁹ Porov. termín „alltägliches Erzählen“, *Enzyklopädie des Märchens I*. Berlín—New York 1975—1976, stĺpec 323—330.

³⁰ Vo všetkých prípadoch nie je jasné, či ide v skutočnosti o mesto v Maďarsku alebo o Slovenské Ďarmoty.

³¹ KUBÍN, J. Š.: *Lidové povídky z Podkrkonoší II*. Praha 1971, s. 368—369, č. 241.

³² KLÍMOVÁ, D.: *Vyprávění*. In: *Hornácko*. Brno 1966, s. 469. Pozri tamtiež autorkin *Katalog hornáckých lidových vyprávění*, s. 553, č. 144.

³³ AaTh prináša látku ako typ 476, pričom látková schéma sa viaže iba na maďarské varianty.

³⁴ Podrobnejšie o tomto postupe u GAŠPARÍKOVEJ, V.: *Integračné tendencie v ľudovej próze*. In: *Československé prednášky pre VIII. medzinárodný zjazd slavistov*. Praha (v tlači).

³⁵ BOTÍK, J.: Pozri pozn. 11, s. 581; porov. aj pozn. 6.

³⁶ PURŠ, J.: *Fázový posun, periodizace a historická perspektiva průmyslové revoluce*. In: *Studie z obecných dějin*. Praha 1972, s. 63.

³⁷ GAŠPARÍKOVÁ, V.: *Súčasná cesta humoristických rozprávání*. Slov. Národop., 24, 1976, s. 413—421.

³⁸ Pozri pozn. 29, stĺpec 481.

МОНОГРАФИЧЕСКОЕ ИЗУЧЕНИЕ НАРОДНОЙ ПРОЗЫ ОДНОГО МЕСТОНАХОЖДЕНИЯ (ДАЧОВ-ЛОМ)

Резюме

Автор, принимающая участие в комплексном этнографическом исследовании комитета Гонт, в южной части центральной Словакии, и собравшая за годы работы обширный фольклорный прозаический материал из разных населенных пунктов этой области, сосредоточила свое внимание на одно местонахождение как на репрезентативный образец — не село Дачов-Лом в северо-восточной части края.

Во введении автор задумывается над главными тенденциями в современном исследовании народной прозы и намечает постулаты, выдвигаемые прежде всего в отношении монографических работ о народной прозе, с акцентом на личности рассказчиков, их отношении к народному коллективу и на экологические стороны прозаического выступ-

ления, а также и на диалектическое отношение особенного и общего и на перемены, которые сегодня претерпевает народная проза. Эти свои размышления она проецирует и конкретизирует во второй и третьей главах, которые представляют собой главную часть всей работы.

Отметив более старые записи народной прозы в изучаемом крае, в которых село Дачов-Лом с точки зрения сбора до сих пор не было охвачено, она переходит к видовой характеристике материала, собранного ею на этапе исследования в 1971 г. После классификации 520 записей рассказов, собранных ею в с. Дачов-Лом у 23 информаторов, она получает с видовой точки зрения следующую картину:

I. Сказки и родственные виды — 130 текстов.

из чего сказки о животных составляют 16, собственно сказки — 31 (волшебные — 10, легендарные — 18, повествовательные — 3), анекдоты и шутки — 83.

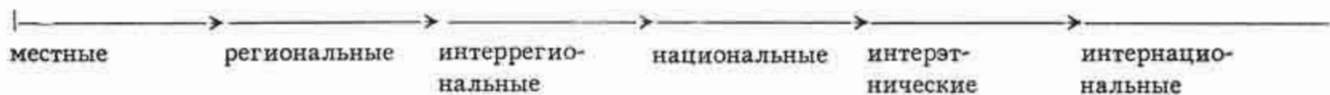
II. Повести — 376 текстов, из того: исторические повести — 35, повести местные — 51, повести демонологические — 290.

III. Рассказы из жизни (рассказы-воспоминания) — 14 текстов.

Далее она предлагает обзор всех 23 рассказчиков, родившихся в интервале 1886—1938 гг., из них 16 женщин и 7 мужчин, и присоединяет данные о количестве записанных сказок у каждого из них, причем объем репертуара сам по себе не является главным критерием для оценки качества рассказчика. Шестерых лучших рассказчиков она характеризует более подробно и выделяет как основные черты, общие для всех, так и различные. Прилагает автор и данные экологического характера, причем главный упор она де-

лает на случаи, по которым ведется рассказ, и не забывает между тем и об отношении рассказчика и слушателя к рассказываемому, как оно выразилось в терминах, которые тому или другому прозаическому виду давались.

В третьей главе автор останавливается сначала на фольклорной поэтике, а потом отмечает на первый взгляд незначительный знак, то есть инфильтрацию местных имен в различные варианты, и распределяет эти имена по трем группам в зависимости от того, относятся ли они к региону Гонта, или к другим областям на территории Словакии, или же распространяются на среду и вне Словакии. При помощи сравнительных методов она уточняет свои выводы и с точки зрения распространения или частоты отдельных материалов получает линию, на которой можно продемонстрировать различные формы диалектического отношения особенного и общего. На этой линии она выделяет шесть участков:

Стрелки означают, что может происходить сдвиг, или же обобщение местного вплоть до интернационального. Этот сдвиг характерен прежде всего для современного развития народной прозы, которая все более теряет главным образом свой местный и региональный колорит и включается в более широкие взаимоотношения. Вследствие этого сдвига автор изучает также и другие выражения перемен прозаического фольклора в с. Дачов-Лом. В этом селе народный фольклор и народная культура вообще хотя и отличаются замечательной устойчивостью и сохраняют древние черты, однако и в этом селе можно проверить главные закономерности развития, особенно современные тенденции перемен, к которым относятся, например, приближение к действительности фольклорного прозаического фонда, уход сказок

особенно волшебных, занятие прочных позиций юмористическими интерпретациями и ориентация на эту интерпретацию.

Автор рассматривает свою статью как частичный материал для будущей монографии этнографической области Гонта, но одновременно она собирается вернуться к вопросам, которые в ней лишь намечены, и заняться теми проблемами, на которые в этот раз она сознательно не ориентировалась.

К статье прилагается выбор из народных рассказов из села Дачов-Лом, которые на 29 примерах, охватывающих 25 типов (номеров), представляют отдельные виды народной прозы и одновременно документируют рассуждения и наблюдения.

BEITRAG ZUM MONOGRAPHISCHEN STUDIUM DER VOLKSPROSA Erkenntnisse aus den Forschungen im Hont-Gebiet, dargelegt am Beispiel einer Lokalität

Zusammenfassung

Die Autorin, die an der komplexen ethnographischen Erforschung des ehemaligen Komitates Hont teilnimmt und im Laufe der Zeit umfangreiches Prosafolklorematerial aus verschiedenen Gemeinden dieses Gebietes gesammelt hat, richtet im vorliegenden Beitrag ihre Aufmerksamkeit auf eine einzige Lokalität als auf ein repräsentatives Muster, auf die Gemeinde Dačov Lom im nordöstlichen Teil der genannten Gegend.

Einleitend erwägt sie die Haupttendenzen der heutigen Erforschung der Volksprosa und setzt die Postulate fest, die an ein monographisches Studium der Volksprosa gestellt werden müssen. Sie betont vor allem die Wichtigkeit der Erzählerpersönlichkeiten, ihre Beziehung zum Volkskollektiv, die ökologische Seite des Prosaschaffens, die dialektische Beziehung zwischen dem Besonderen und dem Allgemeinen sowie die Veränderungen, denen

die Volksprosa heute unterworfen ist. Diese Erwägungen werden im 2. und 3. Kapitel der Studie konkretisiert, die das Hauptstück der Abhandlung sind.

Nach einem Hinweis auf ältere Aufzeichnungen der Volksprosa in der untersuchten Region, bei denen die Gemeinde Dačov Lom noch überhaupt nicht erfaßt wurde, geht die Autorin zu einer gattungsmäßigen Charakteristik des Materials über, das sie bei den Forschungen im J. 1971 sammeln konnte. Nach der Aufschlüsselung von 520 aufgezeichneten Erzählungen, die in Dačov Lom bei 23 Informanten gesammelt wurden, bietet sich uns in bezug auf die Gattungen folgendes Bild:

I. Märchen und verwandte Gattungen — 130 Texte, davon 16 Tiermärchen, 31 eigentliche Märchen, 10 Zaubermärchen, 18 Legendenmärchen, 3 Novellenmärchen, 83 Witze und Schwänke.

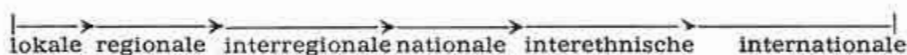
II. Sagen — 376 Texte, davon 35 historische, 51 örtliche, 290 dämonologische Sagen.

III. Memorare — 14 Texte.

Es folgt ein Verzeichnis aller Erzähler, die im Zeitraum von 1886 bis 1938 geboren sind, davon waren 16 Frauen und 7 Männer, und die Angabe wieviel Erzählungen von jedem aufgezeichnet wurden. Der Umfang des Repertoires an und für sich wurde dabei nicht als Hauptkriterium für die Beurteilung der Qualitäten des Erzählers betrachtet. Sechs der

besten Erzähler werden eingehender charakterisiert, die Autorin beschreibt auch ihre gemeinsamen Wesenszüge und worin sie sich voneinander unterscheiden. Ergänzt werden diese Angaben durch ökologische Daten, bei denen die Autorin das Hauptgewicht auf die Erzählgelegenheiten legt. Sie vergißt aber unter anderem auch auf die Beziehung des Erzählers und des Zuhörers zum Erzählen nicht, was sich auch darin äußerte, mit welchen Fachausdrücken der Erzähler diese oder jene Prosagattung benannte.

Im 3. Kapitel macht die Autorin zunächst bei der Folkloreepik halt und beachtet dann ein auf den ersten Blick nicht sehr wichtiges Merkmal, nämlich die Infiltration lokaler Namen in die einzelnen Varianten der Erzählung. Diese Namen werden in drei Gruppen eingeteilt, je nachdem ob sie zum Hont-Gebiet gehören oder in andere Gegenden der Slowakei oder sogar in außerslowakische Gebiete übergreifen. Unter Anwendung der vergleichenden Methode präzisiert sie ihre Ausführungen und gelangt so in bezug auf die Verbreitung oder die Frequenz der einzelnen Stoffe zu einer Linie, an der sich die verschiedenen Formen der dialektischen Beziehung zwischen dem Besonderen und Allgemeinen demonstrieren lassen. An dieser Linie unterscheidet die Autorin sechs Abschnitte:

Die Pfeile zeigen an, daß eine Verschiebung bzw. eine Verallgemeinerung vom Lokalen bis zum Internationalen eintreten kann. Diese Tendenz ist vor allem für die heutige Entwicklung der Volksprosa bezeichnend, die ihren lokalen und regionalen Kolorit immer mehr verliert und sich in breitere Zusammenhänge einreicht. An diese Entwicklung anknüpfend untersucht die Autorin auch weitere Erscheinungen der Veränderung der Prosafolklore in der Ortschaft Dačov Lom. In dieser Gemeinde zeichnet sich die Folklore und die Volkskultur überhaupt durch eine beachtliche Widerstandskraft aus und bewahrt ihre altertümlichen Züge, doch lassen sich auch hier die allgemeinen Gesetze der Entwicklung beobachten und die heutigen Tendenzen der Veränderung der Folklore feststellen, wie z. B. die Annäherung des Folkloreprofonds an die Wirklichkeit, die Abnah-

me der Märchen, besonders der Zaubermärchen, die Zunahme und Festigung der Position der humoristischen Erzählungen und die allgemeine Orientierung auf diese Prosagattung.

Mit ihrem Beitrag wollte die Autorin eine der Grundlagen für eine künftige ethnographische Monographie des Hont-Gebietes schaffen, zugleich will sie aber später nochmals auf jene Fragen zurückkommen, die sie jetzt nur anschnitten konnte, und sich eingehender mit jenen Problemen befassen, die diesmal absichtlich außer Acht gelassen wurden.

Die Studie schließt mit einer Auswahl volkstümlicher Erzählungen aus Dačov Lom, die in 29 Beispielen, bestehend aus 25 Typen (Nummern), die einzelnen Gattungen der Volksprosa repräsentieren und zugleich die Ausführungen und Beobachtungen der Autorin beweisen.

Obr. 1. Betlehemska skupina v Banskej Štiavnici v rokoch 1930. Poradie postáv, mená a profesie účinkujúcich (odľava): 1. Glória — Viliam Fron, žiak. 2. Drpčo (tretí herec) — Július Potočný, baník. 3. Lacko (štvrtý herec) — Alojz Baláž, klampiar, v ten čas nezamest-

naný. 4. Fedör (prvý herec) — Jozef Fron, baník. 5. Dagober (druhý herec) — Ján Kirschner, kominár. 6. Starý (bača) — Ján Dokunič, závozník. 7. Gajdoš — Jozef Murár, baník. Z uvedených hercov žije už len V. Fron. Reprodukcia súvekej fotografie.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук

Год издания 25, 1977, № 1

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 25, 1977, Nr. 1. Erscheint viermal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol Stano

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume 25, 1977, No. 1

Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol Stano

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences
Anné 25, 1977, No. 1. Paraît quatre fois par an
Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník 25, 1977, číslo 1 — Vychádza štyri razy do roka

Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová, CSc.
Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, PhDr. Soňa Burlasová, doc. PhDr. Václav Frolec, doc. PhDr. Emília Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc., Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda, CSc., doc. PhDr. Antonín Robek

Výtvarná redaktorka Viera Miková

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19
Vytláčili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné Kčs 80,—

Výmer SÚŤI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky vrátane do zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19 Bratislava. Možno objednávať aj na každej pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1977

Distributed in the socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia, Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.